

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 98 (8).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra ja päewakorra-punktide järjekorra kindlaksmääramine. — 2. Riigikogu juhatause teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Postiagentuuride seadus — redaktsiooni komisjoni esitis. Wastu wõetud. — 4. Walla- ja maakonna omawalitsuste maksude kohta käiwa 31. dets. 1920 a. seaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni esitis. — Wastu wõetud. — 5. Lõbustusmaksu muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni esitis. — Wastu wõetud. — 6. Rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatud II lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Asunikkude ehituslaenu seadus III lugemisel. Wastu wõetud. — 8. Wäike- maapidajate rendilepirgute pikendamise seadus II lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Seadus raudteeseaduse § 152 (V. s. k. XII k.) täiendamise kohta II lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Amnestia- seadus II lugemisel. Tegasi lükatud. — 11. Otsus rkl. Paula Järw'e wangist wabastamise asjus — koosseisu komisjoni esitis. Wastu wõetud. — 12. Riigi 1922 a. eelarwe I lugemisel. — 13. Järgmise koosoleku aja kindlaksmääramine.

Riigikogu koosolek 21. märtsil 1922 a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

Walitsuse lauas: sõjaminister **J. Soots**, kohtuminister **J. Reichman**, välisminister **A. Piip**, Soome välisminister **dr. Holsti** ja Soome saadik **Reijonen**.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Koosolek algab kell 5.15.

1. Päewakorra-punktide järjekorra kindlaksmääramine. Juhataja **A. Kerem:** Awan Riigikogu koosoleku. Kas tehakse ettepanekuid päewakorra muutmise kohta? Sõna on rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku paigutada päewakorra-punktid 12, 13, 14 päewakorra 9-da punkti järele, ja seda nimelt sellepärast, et 10. päewakorra-punkt on riigi eelarwe I lugemisel, millega wististe täna mitte lõpule ei jõua ja sellega siis kõik järgmised päewakorra-punktid ära jääksid. Need 12., 13. ja 14. päewakorra-punktid on aga õieti hädalised ja rutulised seaduseelnõud, mis kiires korras tuleksid läbi wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** Muid ettepanekuid ei ole. Rkl. Piiskar'i poolt on ettepanek tehtud päewakorra-punktid 12, 13, 14 asetada 9. päewakorra-punkti järele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud.

2. Riigikogu juhatause teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Enne kui päewakorra juurde asuda, palun härra sekretääri ette kanda seaduseelnõud, mis komisjonidesse on antud.

Abisekretäär **W. Pezold** (loeb): Seaduseelnõu koosolekute kohta on antud üldisesse komisjoni ja seaduseelnõu mõnede muudatuste kohta tulumaksu-seaduses — rahaasjanduse komisjoni.

3. Postiagentuuride seadus. Juhataja **A. Kerem:** Riigikogu läheb päewakorra juurde.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Postiagentuuride seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega: 1) § 1 rida 5 jätta wälja sõna „ning“.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Parandus II: § 2, rida 2: „ühendatud saada“ asemel peab olema „ühendada“.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Parandus III: § 3, rida 3: „ehk“ asemel peab olema „wõi“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus IV: § 4, rida 2: „wiimase“ asemel peab olema „tema“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus V: § 5, rida 2: „alamalnimetatud“ asemel peab olema „järgmisi“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) See redaktsioon on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus VI: § 6 märkus, rida 2: jätta wälja sõna „on“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) See redaktsioon on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus VII: § 7 rida 5 ja 6: „p. t.“ asemel peab olema „posti-telegraafi“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus VIII: § 10 rida 1 „ehk“ asemel peab olema „wõi“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus IX: § 10 rida 2: „wõi mõnel muul põhjusel“ asemel peab olema „Wõi kui mõned muud põhjused olemas“.

Siin seisab lugu selles, et see wahlause on seal niiviisi paigutatud, et ta ei ole mitte korralikult ühenduses muude lausetega. Komisjoni poolt sai see lause niimoodi seatud, et ta oleks kokkukõlas teistega. Aga mõte on täiesti samuti jäänud.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus X: Wõtta kõik seaduse peatükkide pealkirjad nimetawas kaasuses näituseks: „Tasumaksmisest“ asemel „Tasumaksmine“, „Wastutusest“ asemel „Wastutus“, „Tegewuse lõpetamisest“ asemele „Tegewuse lõpetamine“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Walla- ja maakonna omawalit-suste maksude kohta käiwa 31. dets. 1920 a. seaduse täiendamise seadus.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Ast (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada: „Walla- ja maakonna omawalit-suste maksude kohta käiwa 31. dets. 1920 a. seaduse täiendamise seaduse“ teksti ilma ühegi redaktsioonilise paranduseta, nii nagu see seadus Riigikogu poolt III. lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Lõbustusmaksu muutmise seadus.

Redaktsiooni komisjoni aruandja K. Ast: Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada: „Lõbustusmaksu muutmise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega: § 1, rida 8: „seda maksu“ asemel peab olema „lõbustusmaksu“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Sealsamas paragrahwis ja samas reas sõna „wiimast“ asemel peab olema „seda“.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus II: § 2, rida 4: „juhtumisel“ asemel peab olema „korral“.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud. III. päewakorra-punkt on läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

**6. Rahaministeeriumi Rahaasjanduse komisjoni aruand-
koosseisu ja palgamäärade muudatused ja A. Jõeäär:
— II lugemisel.**

14. märtsil otsustas Riigikogu anda rahaasjanduse komisjoni seisukoha wõtmiseks walitsuse esitise rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatuste kohta. § 1-ses sai ette pandud järgmised muudatused ette wõtta: nimelt Narwa tolliwalitsuses alles jätta üks rewident ja üks ladu ülewaataja, Pärnu tolliwalitsuses 1 rewident-kassahoidja, Haapsalu tolliwalitsuses 1 ametnik ja Kuressaare tolliwalitsuses 1 ladu ülewaataja. Rahaasjanduse komisjon waatas selle ettepaneku läbi ja leidis tarwiliku olewat selles ettepanekus rahuldada seda osa, mis käib Narwa tolliwalitsuses laewade ülewaataja ameti allesjätmise kohta. Komisjon leidis nimekt, et praegu seal küll tegelikult üks isik mõlemate kohuseid, see on, niihästi laewade- kui ka ladude ülewaataja kohuseid täidab, siiski suwisel ajal kui laewasõit algab, on tarwis Narwa-Jõesuus 1 laewade ülewaataja, ja teine ladu ülewaataja peaks Narwas olema. Nii et selles osas tuleks rahaasjanduse komisjoni poolt esitatud eelnõu muuta ja seal § 1. b. rida 3, Narwa tolliwalitsuses „laewade ülewaataja“ maha kustutada. Mis aga teistesse muudatusesse puutub, siis ei leidnud rahaasjanduse komisjon mitte tarwilikuks neid rahuldada järgmistel põhjustel. Mis sellesse puutub, et Narwa tolliwalitsusse üks rewident alles jäetakse, keda rahaasjanduse komisjon ette pani sealst koosseisust maha kustutada, siis tuleb tähele panna seda, et Narwa tolliwalitsuse koosseisus kolm rewidenti ette nähtud on, kuna aga tegelikult üksainus nendest ametis on; teine koht on wakant ja kolmas isik nendest on Tallinna tolliwalitsuse juurde komandeeritud. See asjaolu, et sealst wõimalik oli isikut Tallinna komandeerida, tõendab juba, et teda seal mitte nii wäga tarwis ei ole. Kui wastaw tarwidus tekib, siis wõib teda jällegi tagasi komandeerida, sest Tallinna tolliwalitsuse koosseisu on ligi 100 inimese wõrra suurendatud.

Mis puutub sellesse, et Pärnu tolliwalitsusse üks rewident-kassahoidja alles jäetakse, siis wõttis komisjon siin seda arwesse, et Pärnu tolliwalitsuses tegelikult 8 ametnikku töötab, kuna aga komisjon 10 inimest koosseisu jättis. Sellega on tarwiduse korral siin wõimalik inimesi juurde wõtta ja ei ole waja koosseisu üle 10 isiku suurendada.

Mis puutub Haapsalu tolliwalitsusse, siis pean ma tähendama, et seal praegu tolliwalitsust ei ole ja seega ei ole ka seal praegu ühtegi ametnikku teenistuses. Wõib olla, et tekib wajadus seal tolliwalitsust awada ja selle tõttu jättis komisjon Haapsalu tolliwalitsuse koosseisu 6 ametnikku.

Samuti on praegu Kuressaares tegelikult ainult 2 ametnikku teenistuses; komisjon leidis aga wõimaliku olewat koosseisu 6 inimest üles wõtta. Wiimase asjaolu tõttu jääb tarwidus ära, et weel üht laewade ülewaatajat ametisse seada.

Ettetoodud põhjustel panen rahaasjanduse komisjoni nimel ette § 1 punkt b. maha kustutada kolmas rida „Laewade ülewaataja“ (ühendada ladude ülewaatajaga), põhipalk 2.700 mk. ja paragrahw muus osas sarnasel kujul wastu wõtta, nagu ta rahaasjanduse komisjoni esitises ette on toodud.

Juhataja **A. Kerem:** Rahaasjanduse komisjoni poolt on ette pandud § 1 punkt b. Narwa tolliwalitsuses maha kustutada kolmas rida „Laewade ülewaataja“ (ühendada ladude ülewaatajaga), põhipalk 2.700 mk. ja paragrahw sarnasel kujul wastu wõtta, nagu ta paljundatud eksemplarides on trükitud. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb):

§ 2. Koosseisu täiendada:

VIII. Tolli peawalitsus.

a) Peawalitsus.

		Põhipalk.
Inspektor	1	5.500.—

b) Tallinna tolliwalitsus.

Walitsuse ülema abi	1	5.000.—
Rewidendid I. järgu	2	4.600.—
„ II. „	4	4.200.—
„ III. „	1	3.800.—
Sekretääri abid	1	2.950.—
Kassahoidja abi	1	2.950.—

Laewade ja ladude üle- waataja	1	4.200.—
Laewade ja ladude üle- waataja wanemad abid	3	3.200.—
Laewade ja ladude üle- waataja nooremad abid	15	2.700.—
Tõlgi abi	1	2.300.—
Salakauba asjaajaja	1	4.200.—
Wanem tolliwäljaarwaja	1	3.800.—
Nooremad tolliwäljaar- wajad	2	2.950.—
Arweametnikka	7	} Üldiste normide järele.
Wanemad kantselai- ametnikud	4	
Kantselaiametnikud	14	
Kutsar	1	
Nooremad käskjalad	7	} Üldiste nor- mide järele.
Walwurid I. järgu	15	2.000.—
„ II. „	55	1.900.—
„ III. „	3	1.800.—

d) Walga tolliwalitsus.

Rewident III. järgu	1	3.800.—
---------------------	---	---------

e) Baltiski tolliwalitsus.

Wanem kantselaiametnik	1	Üldiste nor- mide järele.
------------------------	---	------------------------------

g) Loksa ja Purtse tolliwalitsus.

Walwurid III. järgu	4	1.800.—
---------------------	---	---------

VII. Aktsiisi peawalitsus.

a) Peawalitsus.

Kohtuasjade ajaja	1	5.000.—
„ „ abi	1	3.500.—
Kantselaiametnikud	2	Üldiste nor- mide järele.

b) Piirituse ladudes.

Raamatupidajaja	1	3.500.—
Wiinameistrid	2	2.500.—
Kassahoidjad	2	2.950.—
Kantselaiametnikud	3	} Üldiste normide järele.
Aidamees	1	
Masinist	1	
Katlakütjaid	4	

VI. Otsekoheste maksude
peawalitsus.

a) Iseäralises tulu- ja ärimaksu komitees.

Käskjalg	1	Üldiste nor- mide järele.
----------	---	------------------------------

b) Riigi liikumata waranduse maksu-
ametis.

Juhataja abi	1	4.200.—
Wanem kantselaiametnik	1	Üldiste nor- mide järele.

d) Maksujaoskondades.

Maksuinspektor wanem	1	5.500.—
Maksuinspektorite abid	9	4.200.—
Sekretäär	1	3.200.—
Kantselaiametnikud	2	Üldiste nor- mide järele.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääle-
tamisele. (Hääletataks.e.) Wastu ei
olda. Sellega on § 2 wastu
wõetud.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb): § 3.

Palka kõrgendada.

VIII. Tolli peawalitsus.

a) Peawalitsuses.

	Mk.	Mk.
5 tolliameti kandi- daadile	2.700 pealt	2.950 peale.

b) Tallinna tolliwalitsuses.

Sekretäärile	3.500 pealt	3.800 peale.
2 sekretääri abile	2.500 „	2.950 „
Pearaamatupidajale	4.200 „	4.600 „
Raamatupidajale	3.500 „	3.800 „
Kassahoidjale	3.200 „	3.500 „
Kassahoidja abile	2.500 „	2.950 „
14 laewade ja ladu- de ülewaataja abile	2.500 „	2.700 „
Tõlgi abile	2.150 „	2.300 „

d) Baltiski tolliwalitsuses.

Ülemale	3.200 pealt	4.200 peale.
---------	-------------	--------------

e) Pärnu ja Kuressaare tolliwalitsustes.

Ülemale	3.200 pealt	3.500 peale.
---------	-------------	--------------

VII. Aktsiisi peawalitsuses.

a) Peawalitsuses.

Juhataja abile	5.500 pealt	6.000 peale.
Pearaamatupidajale	4.200 „	4.600 „
2 raamatupidajale	3.200 „	3.500 „

b) Piirituse ladudes.

Raamatupidajale	3.200 pealt	3.500 peale.
-----------------	-------------	--------------

VI. Otsekoheste maksude
peawalitsuses.

a) Peawalitsus.

3 osakonna juha- tajale	5.500 pealt 6.000 peale.
5 II j. jaosk. juha- tajale	4.200 „ 4.600 „
Sekretäärile	3.500 „ 3.800 „

b) Iseäralises tulu- ja ärimaksu komitees.

Juhataja abile 3.500 pealt 4.200 peale.

d) Riigi liikumata waranduse maksu-
ametis.

Juhatajale	5.000 pealt 5.500 peale.
Wanemale hinda- jale	3.500 „ 3.800 „

e) Maksujaoskondades.

3 maksuinspektori
abile 3.500 pealt 4.200 peale.

Juhataja **A. Kerem**: Panen § 3 hääletamisele. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud, ja sellega ka kogu seadus II lugemisel.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Asunikkude Rahaasjanduse
ehituslaenu komisjoni aru-
seadus — andja **A. Ehrlich**
III lugemisel. (loeb): Seaduse pealkiri:
Asunikkude ehituslaenu
seadus.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääle-
tamisele. (Hääletatakse.) Peal-
kiri on häälteenamusega was-
tu wõetud.

Aruandja **A. Ehrlich** (loeb):
§ 1. Määratakse põllutöoministeeriumile
1922 a. ja 1923 a. eelarwes ühesuurustes
osades kokku 100.000.000 marka laenu
andmiseks asunikkudele hoonete ehitami-
seks.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääle-
tamisele. (Hääletatakse.) § 1 on
nähtawa häälteenamusega
wastu wõetud.

Aruandja **A. Ehrlich** (loeb):
§ 2. Wabariigi Walitsusel on õigus mää-
rusi anda asunikkudele hoonete ehitami-
seks antawa ehituslaenu väljaandmise
korra, kindlustamise, tarwitamise, tema

pealt wõetawa protsendi määra ja tema
kustutamise kohta.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääle-
tamisele. (Hääletatakse.) § 2 on
nähtawa häälteenamusega
wastu wõetud. Panen terwe seaduse
kodukorra § 80 alusel lõpuhääletamisele.
(Hääletatakse.) Seadus on
lõpuhääletamisel nähtawa
häälteenamusega wastu wõet-
tud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Wäikemaapidajate Maaseaduse
rendilepingute piken- komisjoni
damise seadus — aruandja **A.**
II lugemisel. **Rei** (loeb): Sea-
duse pealkiri:

Wäikemaapidajate rendilepingute piken-
damise seadus.

Juhataja **A. Kerem**: Panen peal-
kirja hääletamisele. (Hääletatakse.)
Pealkiri on nähtawa häälte-
enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 1. Maa
rendilepingud, mis on jõus olnud 1919/1920
põllumajandusaasta jooksul poolte wabal
kokkuleppel wõi ajutise walitsuse 1919 a.
21. märtsi määruse põhjal ja mille tähtaeg
lõpeb 1922 a. kewadel, ehk on pikendatud
Asutawa Kogu poolt 16. märtsil 1920 a.
wastuwõetud määrusega („Riigi Teataja“
nr. 43/44 — 1920 a.) ja Riigikogu poolt 17.
märtsil 1921 a. wastuwõetud seadusega
(„Riigi Teataja“ nr. 20 — 1921 a.), loe-
takse rentniku soovil uuendatuks kuni
1. maini 1923 a., kui väljarenditud maa-
tüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle
5 tiinu, kui need lepingud on tehtud maa-
tükkide kohta, mis väljaspool linna piire,
ja kui rendileandjal on teine niisama suur
wõi suurem maatükk aia ja põllu all ole-
wat maad enesel harida.

Märkus 1. Käesolew seadus ei ole
maksew maade kohta, mis 1919 a. 10. okt.
maaseaduse põhjal riigi omanduseks on
tunnistatud, wälja arwatud koguduste
maad, mis maareformi teostamise mää-
ruste § 39-ga koguduste korraldada
jäetud.

Märkus 2. Käesolew seadus ei käi
wiljapuuadade ja üksikult aast-aastalt
väljaantawate heinamaatükkide kohta,
kui ka maatükkide kohta, mille peal asu-
wad tööstus- ehk äriettewõtted, kui wii-
mased rendi peobjekti sünnitawad.

Märkus 3. Käesolew seadus ei käi maade kohta, mis omawalitsuste teenistuses olewatele isikutele nende teenistuselepingute wõi seaduse põhjal tarwitada antakse.

Märkus 4. Naroowa-taguses ja Petseri maa-alas, mis Tartu rahulepingu järele Eesti wabariigi külge liidetud, loetakse käesolewas seaduses ettenähtud tingimistel rendilepingud pikendatuiks kõigi põllumajanduslikult kasutatawate maatükkide kohta, mille aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu.

J. Piiskar (is.): Omal ajal, kui selle seaduse ulatust piirati, siis põhjendati seda erakorraliste oludega, nimelt selles mõttes, et sõjaajal olewat teataw osa maid wälja renditud, mille omanikud, sõjast wabanedes, neid tahaks eneste kätte pidada jätta. Rendimaa norm, mis pikendamise alla käis, jäeti wäga wäike — ainult 5 tiinu. Tegelikult on aga asi nii, et Põhja-Eestis on suuremal osal rentnikkudel rendilepingut pikendatud, kuna aga lõunapoolses Eestis, kus talud suuremad on, nii et ka suuremad tükid maad rendile on antud, õige wähe neid leidub, kes selle seaduse alla käiwad. Teisest küljest on nüüd, kus sõda hulk aega juba möödas, sõjawäelased demobiliseeritud. Eeltähendatud wahekorrad peaks nüüd lahendatud olema. Jääwad järele sarnaste maatükkide rentnikud, mis alati on wälja renditud — mitte hädaotstarbeks, et meestööjõud sõtta oli läinud, waid sellepärast, et kasu saada kalli rendi näol. Seda näitab kõige paremini just see, et eriti seal, kus talupoegadel on tarwitada suured maatügid — nagu Lõuna-Eestis — suur hulk maad söödis seisab. Läänud kewadel esinesime meie selles asjas arupärimisega. (**J. Hünerson** (põl.): Kus kohal?) Soowitaksin Teile pöörata Teie parteisõbra härra Arro poole ja tema wõiks oma naabrusest Teile wäga palju näitusi tuua, sest see nurk on just kuulus selle poolest, et seal mitmete tiinude wiisi maad söödis on. Mina kogusin omal ajal andmeid ja sain sellekohta suure pika nimekirja, millest selgus, et Lõuna-Eestis on hulk, ühel 5 tiinu, teisel 3—4 waka-maad, maad söödis. (**Chr. Arro** (põl.): Kas Teie tähele olete pannud, kui palju Wenemaal maad söödis on?) Mina ei kõnele mitte praegu sellest, mis Wenemaal tehakse, waid Eesti maaoludest. Täpipealseid andmeid minul praegu käepärast ei ole, neid peaks riigi statistika keskbüroo muretsema. Ma wõin

siiski ütelda, et eriti Lõuna-Eestis mõnel pool peaaegu igal talul teataw osa maad söödis on. (**Wahelhüüded**.) Härrad põllumehed, juba see asjaolu, et teie nii ärewusesse sattute, näitab seda, et see küsimus teid wäga puudutab. (**A. Tupits** (põl.) ja **A. Jürman** (põl.): **Teeb nalja**.) Härrad Jürman ja Tupits! Kui Teie arwate, et mina nalja heidan, siis olge nii lahke ja tooge andmeid selle kohta, kuidas siis lugu tõepoolest on. (**Wahelhüüded**: **Tooge meile andmeid!**) Kui teie andmeid tahate saada, siis wõin teile neid lähemal ajal muretsema. Praegu juhin aga teie tähelpanu selle peale, et meie mine-wal aastal esinesime kindlate andmetega. Maade söötijätmise suhtes ei ole asi sugugi paranenud, ta on peaaegu sama-suguseks jäänud — mõnel pool on söödid wähenenud, kuna teisel pool uusi sööte juurde on tulnud. Eriti kipuwad maad sööti jääma rentnikkude lahtilaskmise puhul. Niisugused nähtused tulewad ilmsiks suuremalt jaolt Lõuna-Eestis — Wiljandimaal ja ka osalt Lõuna-Pärnumaal. Alatasa tulewad kaebtused, et terwes wallas ei ole ühtegi rentnikku, kellele ei oleks mitte üles öeldud. Lõuna-Wiljandi-maal on juhtumisi, kus peremees, kellel enesel 3—4 talukohta on, enne jüripäewa oma rentnikule ei teata, kas ta tema jätab edasi, wõi mitte. Seda teeb tema alles wiimasel päewal. Rentnik, kellel kusagil kohta ega paika ei ole, kuhu minna, on sunnitud peremehele niisugust renti maks-ma, mida see heaks arwab wõtta. Sägedasti ulatab wakamaa rent tuhandetesse markadesse. Kui rentnik peremehe tingi-mistega nõus ei ole, siis on ta sunnitud terwe oma inwentaariga kuuse alla kolima, sest teist wõimalus tal ei ole. Rent-nikud kaebawad, et tuleb hakata inwen-taari häwitama. Kõige selle peale waata-mata räägitakse aga põllumajanduse tõst-misest ja korraldamisest jne. Ei saa sel-lega leppida, et inimesed, kes ise oma maad ei hari, waid teda tarwitawad kui tuluobjekti, sunniwad teisi oma põlluma-janduslist inwentaari ära häwitama. See nähtus on käimas, sellele wastu waielda ei saa.

See nähtus on analoogiline üüriolu-dega. Praegu on maapuudus niisama suur, kui korteripuudus. Selle puuduse lahendamiseks peaks astuma analoogilisi samme, nagu seda korterite suhtes on tehtud. Nagu mitte ainult ühetoaliste korterite normeerimist üüriseaduses ette ei

nähtud, waid korterid üüriseaduse alla wiidi, nii tuleks talitada ka rendiolude korraldamisel. Kui asuda sellele seisukohale, siis on 5-tiinuline norm Lõuna-Eesti jaoks wäike. Peaks wõtma wähemalt 10 tiinu. Niisamuti tuleks selle seaduse esimese paragrahwi märkus 4-das wõtta Petseri maa kohta mitte wiis tiinu, waid kümme tiinu. Minu arwates on tarwis esimene paragrahw järgmiselt redigeerida: „Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1923 a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 10 tiinu, kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire.“ Lõpp jääks ära, sest sel tingiwal märkuusel oli mõte siis, kui inimene oli kõrwaldatud oma majapidamisest ja tema tagasitulekul ei tahetud kumbagile ülekohut teha. On aga terwed talukohad wälja renditud, mille rentnikud selle seaduse alla ei kuuluks, lihtsalt sel põhjusel, et nende omnikkudel mingisugust maatükki enestel harida ei ole — nad elawad linnas. Sellega on siis see tingiw moment, mis omal ajal tarwilik oli, praegu mõtte kaotanud ja peaks wälja jääma. Teen ettepaneku § 1 wastu wõtta sel kujul, nagu ma ta ette kandsin.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Rei: Mis puutub rahwaesitaja Piiskar'i ettepanekusse, siis ei saa ma komisjoni nimel nende ettepanekutega ühineda, sest nad ei olnud komisjonile arutamiseks rkl. Piiskar'i ja tema rühma poolt ette pandud. Kui Riigikogu leiab, et need parandused soowitawad ja et otstarbekohane on rendilepingute pikendamise seadust laiendada maatükkide peale, mis ulatawad kunni 30 Riia wakamaani põllu ja aiamaad, siis tuleks wahest ka seaduse pealkirja muuta, sest et siis see seadus oma ulatuse ja otstarbe poolest hoopis teise sisu saab, ja siis oleks wististe tarwilik seda seadust weel kord komisjoni anda, et teda põhjalikult läbi kaaluda. Silmas pidades aga selle seaduse rutulikku iseloomu, mida Riigikogu ise on tunnistanud, 5-päewalist tähtaega komisjonile määrates, arwan, et oleks otstarbekohasem käesolewat seadust esitatud kujul wastu wõtta, kuna rkl. Piiskar'il wabadus jääb täiendawa seaduseelnõuga esineda niisuguste rendilepingute pikendamise kohta, mis ta oma paranduses ette paneb.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Piiskar'i parandus on järgmine: § 1. Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1923 a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 10 tiinu, kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire.

Märkus 1: Käesolew seadus ei ole maksew maade kohta, mis 1919 a. 10. okt. maaseaduse põhjal riigi omanduseks on tunnistatud, wälja arwatud koguduste maad, mis maareformi teostamise määruste § 39-ga koguduste korraldada jäetud.

Märkus 2: Käesolew seadus ei käi wiljapuuaedade ja üksikult aast-aastalt wäljaantawate heinamaatükkide kohta, kui ka maatükkide kohta, mille peal asuwad tööstus- ehk äriettewõtted, kui wiimased rendi peaobjekti sünnitawad.

Märkus 3: Käesolew seadus ei käi maade kohta, mis omawalitsuste teenistuses olewatele isikutele nende teenistuselepingute wõi seaduse põhjal tarwitada antakse.

Märkus 4: Naroowa-taguses ja Petseri maa-alas, mis Tartu rahulepingu järele Eesti wabariigi külge liidetud, loetakse käesolewas seaduses ettenähtud tingimistel rendilepingud pikendatuks kõigi põllumajanduslikult kasutatawate maatükkide kohta, mille aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 10 tiinu.

(Hääletatakse.) Parandus on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. (J. Piiskar (is.): Palun hääled ära lageda.) (Hääletatakse uuesti.) Parandus on 39 häälega 15 wastu tagasi lükatud. Panen § 1 komisjoni redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud komisjoni redaktsioonis.

Aruandja A. Rei (loeb): § 2. Käesolewa seaduse § 1-se põhjal pikendatawates rendilepingutes ettenähtud rentniku ja rendileandja wastastikuste kohustuste suhtes jääwad maksma needsamad tingimised, mis olid nende wahel makswad 1921/1922 majandusaasta jooksul, kui pooled omawahel kokku ei ole lepinud.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 3. Kõl-gil rentnikkudel, kellel väljaspool linna piire renditud maa peal oma eluhoone, jäetakse selle seaduse § 2-s tähendatud tingimistel $\frac{3}{4}$ tiinu hoonealust maad ka neil juhtumistel, kui rendileping käesolewa seaduse § 1 järele pikendamise alla ei käi.

Juhataja A. Kerem: (Hääle-tatakse.) § 3 on nähtawa hääle-teenamusega vastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 4. Soowi rendilepingu pikendamise kohta peab rentnik wallawalitsusele teatama hiljemalt 15. aprilliks 1922 a. Wallawa-litsus on kohustatud rendilepingu piken-damise soowi 7 päewa jooksul rendile-andjale teatama.

A. Palwadre (sd.): Rkl. Piiskar tähendas, et wäga wähe on neid, kes selle seaduse alla kuuluvad. Ma wõin kindlate andmete järele, mis saadud põl-lutöoministeeriumist, tõendada, et sarna-seid rentnikka on ligi 6000. Need and-med ei ole mitte liialdatud; wõib arwata, et neid rohkemgi on kui 6000. Seadus-eelnõu esitajad, wälja minnes sellelt sei-sukohalt, et neid rentnikka palju on, ar-wasid, et ei ole mitte tarwis sarnast le-pingute pikendamise wiisi sisse seada, nagu see Asutawa Kogu ja ennemalt ka Riigikogu poolt vastu wõetud, nimelt, et igäuks, kes soowib rendilepingut piken-dada, sellest wallawalitsuse kaudu ren-dileandjale peab teatama. Kui meie sar-nase põhimõtte vastu wõtame, siis pea-wad wähemalt 6000 inimest sarnaseid teadaandeid wallawalitsusele andma ja selle tagajärjel sünniks määratu kirjawa-hetus. Mõnel wallawalitsusel tuleks umb-es 500 kirja edasi toimetada, mis as-jata suurt tööd, sekeldust ja aja raiska-mist sünnitaks. Seaduseelnõu esitajad arwasid, et palju õigem oleks, et ainult need rentnikud, kes ei taha edasi maad oma käes rendil pidada, sellest wallawa-litsusele teatawad, kuna pikendamine, s. o. rendikoha endiselt käespidamine, ise-enesest seadusega pikendatakse. Wõib ka juhtuda, et mõnes kohas inimesed ei jõua mitmesuguste takistuste tõttu õigel ajal wallawalitsusele oma soowist rendi-lepingut pikendada teatada, wõi jälle wal-lawalitsused ei anna sarnaseid soowi-awaldusi määratud ajal edasi. Nii äh-wardaks sarnasel korral rentnikka siiski koha pealt äraajamine. Rendileping kes-

tab samuti edasi nagu üürilepingki, kui pooled temast lahti ei ütle. Nagu üürni-kul, nii ei ole ka rentnikul tarwis soowi awaldada lepingu edasikestmiseks, kui rendileandja lepingut üles ei ole ütelnud. Nendest motiividest wälja minnes, teen ettepaneku § 4 järgmiselt vastu wõtta: „Kui rentnik rendilepingu pikendamist selle seaduse põhjal ei soowi, peab ta sellest wallawalitsusele teatama hiljemalt 15. aprilliks 1922 a., wallawalitsus on kohustatud seda teadaannet rendileand-jale 7 päewa jooksul edasi andma. Ei ole sarnast teadaannet tehtud, siis loetakse rendileping pikendatuks.“

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on, aruandjal.

Aruandja A. Rei: Komisjon ot-sustas vastu wõtta käesolewat para-grahwi minewaaastase seaduse redakt-sioonis järgmistel kaalumistel. Wallawa-litsuse poole pööramine on üldse tarwilik ainult siis, kui pooled ise omawahel ei ole wabatahtlikult kokku leppinud. Kui aga pooled on kokku leppinud, et rentnik jü-ripäewaks lahkub, siis ei ole miskisugust põhjust ega ka wõimalustki rentnikule weel kohuseks teha wallawalitsuse poole pöörata teadaandmisega, et tema koha pealt lahkub. Mis otstarb oleks siis weel wallawalitsuse poole pöörata? Kui keegi tahab maitseada mõnesuguseid mõnusi ja hõlbustusi, mida seadus temale lubab, — siis wõib temalt nõuda, et ta teata-waid aktiivseid samme astuks, nagu näi-tuseks, wallamajasse teatawa teadaan-dega esineks. Kui aga inimene ei taha tarwitada seda iseäralikku kaitset ja pri-wileegiumi, mida seadus temale lubab, siis ei ole miskisugust põhjust temalt nõuda, et tema peaks miskisuguse ametiasutuse poole pöörama teadaannetega, et waat' — mina ei soowi seda kaitset, mida mul seaduse järele õigus oleks tarwitada. Kuigi niisugune teadaannete kord, mis möödaläinud aasta seaduse järele maksew oli, wallawalitsustele wahest ehk rohkem tööd toob, kui see kord, mida rkl. Pal-wadre ette paneb, on tema siiski põhi-mõtteliselt rohkem põhjendatud ja loomu-lik, mispärast ka komisjon paragrahwi selles redaktsioonis vastu wõttis.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Pal-wadre poolt on ette pandud § 4 järgmi-ses redaktsioonis vastu wõtta: „Kui rentnik rendilepingu pikendamist selle seaduse põhjal ei soowi, peab ta sellest

wallawalitsusele teatama hiljemalt 15. aprilliks 1922 a. Wallawalitsus on kohustatud seda teadaannet rendileandjale 7 päewa jooksul edasi andma. Ei ole sarnast teadaannet tehtud, siis loetakse rendileping pikendatuks.“

(Hääletatakse.) See parandus on 30 häälega 28 vastu vastu võetud. Sellega langeb komisjoni redaktsioon ära.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 5. Awalikud maksud ja kohustused rendilolewa maa pealt kannab rentnik.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa häälteenamusega vastu võetud.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 6. Käesolew seadus hakkab maksma tema väljakuulutamiseega „Riigi Teatajas“.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa häälteenamusega vastu võetud. Sellega on see seadus II lugemisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Seadus raudteeseaduse § 152 (W. s. k. XII k.) täiendamise kohta — II lugemisel. Riigikaitse komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Seadus raudteeseaduse § 152 (W. s. k. XII

köide) täiendamise kohta.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa häälteenamusega vastu võetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): Raudteeseaduse § 152 (W. s. k. XII köide) täiendatakse järgmise märkusega, „Märkus: Käesolew (152) paragrahw ei käi sõjawäeosade kohta, kel on luba selleks määratud waguni platwormide pealt, kui ka raudtee ligidal toimetada õpe- ja proowilaskmist, käsitades seejuures kõiki tingimisi, mida laskmise juures tüürides ja laskeplatsidel laskmise juhtnöörid nõuawad.“

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa häälteenamusega vastu võetud. Sellega on see seadus II lugemisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Amnestiaseadus Amnestiakomisjoni aruandja **A. Birk** (loeb): Amnestiaseadus. (Naer ja wahelhüüded pahemalt poolt.)

A. Jürgenstein (rhw.): Teen ettepaneku seaduse pealkirjaks wõtta: „Mõningate wägedes sõjaajal tehtud kuritegude mahakustutamise seadus.“ (Naer. Wahelhüüe keskelt: Ega nimi meest ei riku!)

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Birk**: Et rkl. Jürgenstein'i poolt esitatud seaduse pealkiri enam seaduse sisule wastab, ühinen ma temaga.

Juhataja **A. Kerem**: Kuna aruandja ettepanekuga on ühinenud, siis panna seaduse pealkirja uues redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. (Naer. Pahemalt poolt: Kas nüüd nimeta jääb?)

Aruandja **A. Birk** (loeb): Riigikogu määrab: I. Wabastada wastutusest ja karistusest ühes kõigi selle tagajärgedega kõiki, kes on süüdlaseks mõistetud, wõi keda süüdistatakse tegudes, mis on ette nähtud uue nuhtlusseaduse (Уголовное уложение) Wene riigi sead. kogu XV köide 1909 a. väljaandes § 109 ja sõja nuhtlusseaduse (Войнский устав о наказаниях, С. В. П. 1869 г. XXII к. к. изд. 4) § 136, kui süüdlane wõi süüdistataw teenis Wene enamlaste wägedes.

II. Selle määruse täitmine panna wastawalt kohtu- ja sõjainistrite peale, kuna elluwiimine wastawalt panna kohtupalati ja sõjaringkonna-kohtu prokuröride peale.

P. Keerdo (is.): Selle seaduse I. lugemisel juhti juba meie rühma poolt selle peale tähelpanu, kuidas tuhandete wäsi inimesed poliitiliste süüdistuste pärast kinni istuwad. Eelarwe-komisjonis tõendas wangimajade peawalitsuse ülem, et möödaläinud aastal wangimajadest läbi käinud 17.000 wangi, kelledest kahtlemata suurem hulk on poliitilised wangid. Inimesed istuwad kinni kuude, isegi aastate kaupa ilma et neile mingisugust süüdistust ette pandaks. Kui weel seda sil-

mas pidada, et isegi niisugused kohtud, nagu sõjaringkonnakohus, võimalikuks ei leia väga suurt protsenti nendest süüdlasteks tunnistada, siis on igatahes selge, et need inimesed täiesti ilmasüüta kinni istuvad. Riigikogu ise on näinud Riigikogu liigete Kägu ja Tiideman'i wabastamise küsimuse arutamise puhul, et inimesi kinni peetakse lihtsalt sellepärast, et nad kandideerinud teatawas nimekirjas. Muu süüdistusega nende kohta esineda ei wõidud. Hiljuti lugesin ajalehest, et jällegi wastutusele wõetakse 115 inimest peasjalikult ainult sellepärast, et nad kuhugile nimekirja kuuluvad, mis seaduse poolt lubatud. Kui teie sellest seaduseelnõust välja jätta tahate kõik poliitiliste süüdlaste kohta käiwad paragrahwid, eriti u. n. s. § 102, siis muutub see amnestiaseadus naljategemiseks ja niisugusel korral kõlbab talle küll see pealkiri, mis rkl. Jürgenstein siin esitas. Kuna see pealkiri on tagasi lükatud ja kui Riigikogu tahab anda tõepoolest amnestiat aga mitte ainult mõningate wabadussõjas tehtud kuritegude karistamisest wabastamist, siis tuleb selle seaduse § 1 täiesti muuta. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel panen ette seda paragrahwi järgmiselt redigeerida: „Riigikogu määrab: § 1. Wabastada wastutusest ja karistusest ühes tagajärgedega kõiki, kes süüdi mõistetud wõi keda süüdistatakse tegudes, mis toime pandud kunni käesolewa seaduse maksma hakkamiseni ja mis ette nähtud: 1) ajutise walitsuse määruses wäljakohtute asutamise kohta 5. dets. 1918 a. § 5 p.p. a, b ja f („Riigi Teataja“ nr. 6 1918 a.), 2) ajutise walitsuse määruses wäljakohtute kohta 25. märtsist 1919 a. § 19 p.p. 1, 2, 3, 6, 7 ja 8 („Riigi Teataja“ nr. 19 — 1919 a.), 3) Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa algatamise õiguse seaduses §§ 91—107 („Riigi Teataja“ nr. 105/106 — 1920 a.), 4) uues nuhtlusseaduses (Уголовное уложение) §§ 100—102, 108—113, 118, 119, 121, 123—127, 129—132, 163, 164, 166, 168 p. 3, 532 p. p. 2, 3, 4 ja 533, 5) wanas nuhtlusseaduses (Уложение о наказаниях уголовных и исправительных) §§ 263—273, 276—286¹, 325—328, 531, 987, 987¹, 1034³, 1034⁵, 1044¹, 1358¹, 1358², 1359⁹—1359¹⁰ ja 1459, 6) Sõja nuhtlusseaduses (С. В. П. 1869 г. кн. XXII, изд. 4-ое) 98 II. j., 100, 101 III. j., 102, 103, 106, 107, 110, 112, 117, 127, 135, 136, 138, 139, 140, 155¹, 157, 158, 159, 171—175, 194, 195, 245—245², 246,

246 I. j., 247, 248, 251, 251¹, 254, 256—258, 260, 261, 264 ja 273³—273⁹.

Meie poolt esitatud seaduseelnõu on juba kord Riigikogu poolt tagasi lükatud. Ma juhin kord weel teie tähelepanu selle peale, et kui teie ei taha mitte poliitilise amnestiaga nalja teha, siis tuleb see parandus wastu wõtta. Töölised ei nõua mitte ainult osalist, waid täielist poliitilist amnestiat.

H. Martna (sd.): Sotsiaaldemokraadid ei saa mitte selle ettepaneku poolt hääletada, mis iseseiswate rühma poolt tehtud, esiteks sellepärast, et pole mingisugust põhjust walitsuse määruste põhjal süüdimõistetuid amnesteerida. Eelmiste amnestiate järele on süüdimõistetutel õigus nõuda, et nende asi saaks uuesti sõjaringkonna-kohtu poolt läbi waadatud. Kui nemad seal süüdi on mõistetud, ei wõi meie teisiti otsustada. (J. Piiskar (is.): Aga oletati, et kõik ei saanud kasutada seda määrust.) Kõik said seda kasutada. Teiseks arwame meie, et ei ole mitte otstarbekohane amnestiat anda niisugustes tegudes ja kuritegudes, mis on ühenduses wägivalllategudega. Seda arwesse wõttes panen ette selle seaduse esimene osa järgmiselt redigeerida: „I. Wabastada wastutusest ja karistusest ühes kõigi selle tagajärgedega kõiki, kes on süüdlaseks mõistetud, wõi keda süüdistatakse tegudes, mis on ette nähtud:

1) Uue nuhtlusseaduse (Уголовное уложение) §§ 100—2 osas, 101, 102, 108 — 1 osas, 2 osa p. 1, 3. osa p.p. 1—3, 5 ja 6, 109, 111—113, 118, 121, 125, 126, 128, 129—132, 163, 164, 166—2 osas, 168—3 osas ja

2) sõja nuhtlusseaduse (Воинский устав о наказаниях) §§ 136, 243, 244, 248, 251, 257, 264.“

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Birk: Ette on pandud kaks parandust, millede kohta tähendatud, et nad mõlemad juba komisjonis arutusel olnud. Kuigi sotsiaaldemokraatiline partei ettepanek, kui eraettepanek seal wormiliselt arutusel ei olnud, siiski oli ta seda sisuliselt, kuna ma tõendan, et parteiesitaja komisjonis nende paranduste poolt hääletas. Ma pruugin ainult meelde tuletada, et kõik need ettepanekud, mis sotsiaaldemokraatliku rühma poolt tehtud, sisalduwad juba iseseiswate

sotsialistide rühma ettepanekus. Nende tagasilükkamiseks said mõjuvad põhjused I. lugemisel ette kantud ja mul ei pruugi nende juurde pikemalt peatama jääda, waid ma teatan, et ma nende parandustega ühineda ei wõi.

Juhataja A. Kerem: Sisse on tulnud kaks parandust: üks rkl. Keerdo ja teine — rkl. Martna poolt. Kas soowitakse nende paranduste ettelugemist? Et seda ei soowita, siis panen rkl. Keerdo ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. Panen rkl. Martna ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. Panen § 1 komisjoni poolt ette pandud kujul hääletamisele, (Hääletatakse.) See paragrahw on nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. (Wahelhüüded: Hääled lugeda!) (Hääletatakse uuesti.) Ettepanek on saanud poolt 29 häält ja vastu 39. Sellega on § 1 tagasi lükatud. (Üldine naer ja wahelhüüded. Juhataja kõlissatab.)

Aruandja A. Birk (loeb): II. Selle määruse täitmine... (Üldine naer. Wahelhüüded. Juhataja kõlissatab.) ...panna wastawalt kohtu- ja sõjainistrite peale, kuna elluwimine wastawalt panna kohtupalati ja sõjaringkonna kohtu prokuröride peale.

J. Piiskar (is.): Et nüüd Riigikogu niisugusesse seisukorda on sattunud, kus seadusel pealkirja ei ole ja seaduse siuks... (Wahelhüüde keskelt: Sisu ei olegi.) ...ainult täitmise paragrahw on, siis tulen ma härradele parema tiwa esitajatele päästjaks... (A. Weiler (toer.): Palume!) ...et nemad aasta tagasi tehtud suurest liigutusest wälja saaks ja teen ettepaneku vastu wõtta järgmine paragrahw: „Wabastada wangistusest ja karistusest kõiki, kes administratiwsel teel poliitilistel põhjustel Wabariigi Walitsuse wõimude poolt wangistatud ehk karistatud.“ Kui Riigikogu enamus otsusele jõudis, et ühtegi nendest, kelle kohta kohtuotsus juba tehtud, nende arwates wabastada ei tule, kuigi sell sama enamuse esitaja härra Tõnisson oma rühma nimel suuri lubadusi andis, laialise poliitilise amnestia suhtes, kuna sama

rühma esitajad nüüd selle ilma pealkirjata „mõningate wahelugemiste“ seaduse pooltki ei tahtnud hääletada, siis wõiks sellele vähemalt hingeolulist seletustki leida. Peale nende on aga weel terve rida teisi isikuid wangistatud, kelle kohta isegi seda argumenti ette tuua ei ole, waid lihtsalt politsei agentide poolt on inimene kinni wõetud ja wangikotta toimetatud, wõi nad on karistuse alla sattunud asjade pärast, millele paragrahwi ei leitud. Meie arwates ei ole mingisugust põhjust neid kinni hoida, kes hoopis teistsuguse poliitilise olukorra juures eksinud on. Kuid neid kinni hoida, kelle kohta isegi kohut ei ole mõistetud, waid kes administratiw karistust kannawad, on weel enam põhjendamata. Sellepärast teen ettepaneku see paragrahw vastu wõtta järgmisel kujul: „Wabastada wangistusest ja karistusest kõiki, kes administratiwsel teel poliitilistel põhjustel Wabariigi Walitsuse wõimude poolt wangistatud ehk karistatud.“ (W. Linna-mägi (kristl.): Niisuguseid ei ole!) Kui ei ole, siis olge head, tõstke käed ja seadusel on vähemalt paragrahw.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Aruandja A. Birk: Teine osa sellest seadusest, mis komisjoni poolt on esitatud, oleks sisuliselt muidugi mõttetu, kui esimene pool ei ole vastu wõetud. Kuid arwates, et III. lugemisel wõib seaduseelnõu weel parandatud saada, tuleb meil parlamendi korra järele talitada ja ma toetan komisjoni ettepanekut. Mis puutub nüüd rkl. Piiskar'i poolt tehtud ettepanekusse, siis pean ütleva, et see komisjonis arutusel oli sel kujul, nagu ta siin ette on pandud, kuid komisjon lükkas ta tagasi ja mina ei wõi kindlasti ütelda, kas ükski häält tema poolt oli. Komisjoni nimel mina selle ettepanekuga ühineda ei saa.

Juhataja A. Kerem: Sõna on härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Austatud rkl. härra Piiskar on nähtawasti eksiarwamisega, et meil praegusel ajal poliitilisi süüdlasi administratiw korrast kinni istub. Teatawasti maksab meil praegu niisugune kord, et iga kurjategija peab otsekohe kohtuwõimule, kohtuuri-jale politsei wõimu poolt 24 tunni jooksul

üle antud saama. Et meil nüüd terwes riigis, wälja arwatud piiriäärne raioon wastu Wene piiri, sõjaseadus kaotatud on, siis peawad ka kõik politsei wõimud sellest kinni pidama, nii et härra Piiskar'i ettepanek selles osas täiesti üle arune on, sest, ma kordan, ei saa ühtegi kurjategijat administratiivsel teel kinni hoida. Teatawasti praegusel ajal administratiiv karistust üldse enam ei ole, wälja arwatud ainult karistused omawoliliselt üle piiri tulemise eest, wäljamaa alamate kohta; ja peale selle on weel olemas administratiiv karistused sõjaseisukorra piirkonnas Wene piiri ääres olewais maa-kohtis, nende kohta, kes ilma loata sõjariista on pidanud ehk kannud. Ainult need kaks liiki administratiiv karistust on olemas, nii et puht poliitilisi kui ka kriminaal süüdlasi administratiiv korras kinni pidada ei saa. See on üks õiendus, mis ma tuua tahtsin rkl. härra Piiskar'i ettepaneku puhul.

Teiseks peaks mina õienduse tooma rkl. Keerdo kõnesse, selles osas, milles ta puudutas poliitiliste süüdlaste arwu wabariigis, ja kus ta ütles, et meil olla tuhandeid ja tuhandeid poliitilisi süüdlasi, ja et see üldine arw ulatada, kui ma õieti aru sain, 17. tuhandeni. Kui ma õieti mäletan, siis on meil kokku wangistatute arw wabariigis nii umbes 2.300 ümber. (Kohutuminister J. Reichman: 2.700—2.800.) Tähendab wangistatute arw kokku ulatab 2.700 kuni 2.800. Nende seas on poliitilisi süüaluseid... (W. Linnamägi (kristl.): Kurjategijaid!) ...poliitilisi kurjategijaid 120 ümber. (J. Piiskar (is.): Ja ühes protsessis 145.) Niisugust protsessi ei ole, on tulemas küll üks protsess, aga 115 inimese kohta. Poliitilisi süüaluseid oli wangis kahesaja ümber, aga siit on wabastamisi olnud. Wiimasel riigi aastapäewal 24. weebbruaril wabastati walitsuse poolt 24 süüdlast. Ja peale selle on weel need, kellele karistuse otsus sai pehmendatud maalt wäljasaatmisega, nimelt Wene alamatele. Nende arwu ma kindlasti ei mäleta, aga neid oli igatahes mõni kümnekond. Nii et kõnelda selle arwu juures tuhandetest ja tuhandetest poliitilistest süüdlastest, on täiesti omawoliliselt arwu suurendamine, mis tõeloludele ei wasta.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. Rkl. Piiskar'i poolt on järgmine täiendus tulnud: „Wabastada wangistusest ja karistusest kõiki, kes admi-

nistratiivsel teel poliitilistel põhjustel Wabariigi Walitsuse wõimude poolt wangistatud ehk karistatud.“ (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on see täiendus tagasi lükatud. Panen nüüd komisjoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Uue paragrahwi ettepanekuks on sõna rkl. Piiskar'il. (A. Tupits (põl.): Seadust ei ole ju enam.)

J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku, — kuigi ma tean, et teda samane saatus õotab, nagu eelmistki, aga see seadus tuleb ka weel kolmandale lugemisele, ja sellepärast teen ma teisel lugemisel kõik need ettepanekud, mida meie tahame näha amnestiaseaduses, — (A. Tupits (põl.): Surnuid teie enam üles ei ärata!) ...wastu wõtta järgmine paragrahw.

„Anda õigus takistamatalt tagasi tulla Eesti wabariigi piiridesse kõigile walitsuswõimude poolt maalt wäljasaadetuile, samuti neile, kes poliitilistel põhjustel 24. weebbruarist 1918 a. alates Eestist lahkunud.

Märkus: Käesolew paragrahw ei ole maksew nende kohta, kes Saksa okkupatsiooni wõimused toetasid ja neile tegelikult kaasa aitasiid.“

Kui härra siseminister eelmise paragrahwi puhul tähendas, et ei olla administratiiv karistusluseid ja karistuswõimalusigi, siis pean ma ütleva, et selle paragrahwi alla käiwaid igatahes on. Tuletan härra siseministrile meelde neid wäljasaadetuid, kes Isborskisse saadetuna elusalt üle piiri jõudsid, neid oli 86. Siis sadamatehaste tööliste streigi puhul wõeti streikijatest töölistest 60 wõi 61 ja saadeti Wenemaale. See on juba kokku poolteistsada inimest. On ka teisi sarnaseid juhtumisi. Nii ei saa ütelda, et kedagi ei ole, kes selle paragrahwi alla käia wõiks. Paaril korral esineti arupärimisega Riigikogus siseministrile nende isikute süütegude asjus ja siis ei leitud ühtki paragrahwi, mille põhjal neid süüdistati. Oleks nad tõesti mõne paragrahwi wastu eksinud, siis oleks neid harilikus korras karistatud. Et seda aga mitte ei tehtud, siis tähendas see, et ei olnud sellekohast paragrahwi ja taheti nendest lihtsalt lahti saada. (O. Strandman (tõer.): Miks nad sealt siis ta-

gasi tahawad tulla?) Inimesel peab olema ometi võimalus walida euukohta ja tööala seal, kus see temale meeldib, kus temal teatawad suhted on, kus ta elada tahab. Teie wõtate inimese kinni ja saadate tema üle piiri Wenemaale, jättes siia tema perekonna ja majapidamise, ja siis tulete ütema: mis-pärast nad siis tagasi tahawad tulla? Ma mäletan, kord ütles siit kõnetoolilt härra Tõnisson, arendades just sedasama küsimust, et inimesel on psühholoogiiselt juurdekaswanud kodutunne, wõi kuidas seda nimetada... (Wahelhüüe paremalt poolt: Isamaa armastus, härra Piiskar! Naer.)... et tema ei lepi, kui teda sunduslikult ühte wõi teise kohta määratakse. Kui Teid, härra Strandman, saadetakse Walka wõi Wõrru ehk koguni Petserisse, siis, arwan ma, ei lepiks Teie sellega mitte. Inimene tuleb wahel palju paremast olukorrast sinna tagasi, kus ta on harjunud elama, olgugi, et seal tingimised halwemad. (Kära ja wahelhüüed paremalt poolt. Naer.) Laske neid maitsta seda halba, mis te nende eest hoolitsete. Teil, härrad kristlased, ei tarwitse ammugi nende eest hoolitseda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Konkurents on suur.) Kristlastega konkureerivad? (Wahelhüüe paremalt poolt: Teiega hakkawad konkureerima. Naer.) Noh, siis jätke see juba meie hooleks. Teie ei ole meile ju ilmiski kaasä tundnud, tooge meile konkurente kaela, see on teile ju otse kasulik. Ja teil, härrad kristlased, on ju härra Lattik, kes ütleb, et ta kedagi ei kard, siis pole ka teil midagi ega kedagi karta tarwis.

Siin on tegemist inimestega, kellelt on riisitud nende kodaniku õigused. (W. Linnamägi (kristl.): Kommunist pole kellegi kodanik.) Ma sooviks, härra Linnamägi, et Teid ka kord wälja saadetak, et Teie oma naha peal seda tunda saaksite, wõib olla, kõneleksite siis teisiti. (A. Schulbach (töer.): Kas teie olete oma naha peal seda tunda saanud?) Jah, ma pean ütleva, et ma oma naha peal seda osalt olen tunda saanud: mul on umbes ½ aastat seda aega selja taga. (A. Weiler (töer.): Teie wõite ainult tsaari-ajast jutustada.) Härra Weiler, mina wõin ka jutustada weel piirituse tonnidest ja wask trükitähtede kandmisest kastidega. (Üldine naer.)

Ettepaneku teine osa puudutab isikuid, kes poliitilistel põhjustel, algades 24. weebruarist 1918 a. Eestist on lahkunud. Need on inimesed, kes teatud silmapilgul lahkusid, nimelt siis, kui Eesti iseolemine alles suur küsimismärk oli. Kuigi nende wastu paragrahwiist süüdistust ei ole, tehakse nende tagasitulemisele ometi takistusi ja et seda tehtud on, seda teawad härrad parempoolsed wäga hästi, nii et ei maksa seda siin enam ette tooma hakata. Selle paragrahwi alla käib igatahes suur hulk inimesi ja kui kodanline enamus ei taha wägiwaldselt teatawa osa kodanikkude õiguste kallal talitada, tuleks neile võimaldada kodumaale tagasi tulla. Ma teen ettepaneku see paragrahw wastu wõtta järgmiselt:

„Anda õigus takistamatult tagasi tulla Eesti wabariigi piiridesse kõigile walituswõimude poolt maalt wäljasaadetuile, samuti neile, kes poliitilistel põhjustel 24. weebruarist 1918 a. alates Eestist lahkunud.

Märkus: Käesolew paragrahw ei ole maksew nende kohta, kes Saksa okkupatsiooni wõimused toetasid ja neile tegelikult kaasa aitasid.“

(K. Ast (sd.): Aga kuinadsiia tulewad, siis pistetakse neid pogrissse. Naer.) See paragrahw on meil ikkagi seaduse osana, nii et sarnasel korral arwatawasti neid pokri ei pisteta.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Birk: Kui siin eelmised paragrahwid on läbi kukkunud hääletamisel, siis peab vähemalt teoreetiliselt wõtma, et ettepanud parandus läbi wõib minna, ja silmas pidades kodukorra § 44, kus on öeldud, et iga seadus tuleb kolmele lugemisele, ei ole mitte üleliigne sõna wõtta ka selle paranduse wõi täienduse kohta. (Segane wahelhüüe W. Linnamägi poolt.) Härra Linnamägi! Komisjoni aruandjat harilikult ei takistata. Mis puutub sisuliselt sellesse paragrahwisse, siis peab tähendama, et see waremalt oli komisjonis läbiwaatamisel, wististe minewa aasta aprilli wõi mõi lõpus. Minewal nädalal sai selle seaduseelnõu juurde E. i. s. t. p. poolt sama parandus tehtud, mis aga komisjonis lugemisel tagasi lükati. Et selle paragrahwi teine pool liiga laia ulatusega on, ning selle wastuwõtmise puhul wõiks tagasitulemise võimalust saada ka

niisugune element, kes sugugi poliitiliste süüdlaste hulka ei kuulu, siis ei saa ma selle parandusega mitte ühineda.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on rkl. Piiskari parandus tagasi lükatud. Et käesolewa päewakorrapunkti all arutusel olev seaduseelnõu II lugemisel tagasi lükatud on kõigis osades ning mingisugust materjaali pole III lugemisel päewakorda wõtta, siis loeb juhatus, et see seadus on lõpulikult tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Otsus rkl. Paula Järw'e wangist wabastamise asjus.

Koosseisu komisjoni aruandja **A. Palwadre:** Austatud Riigikogu liikmed! Koosseisu komisjoni aruandjana Riigikogu liigete wangist wabastamise asjus on mul juba warem juhuse olnud tähelpanu selle peale juhtida, et Riigikogu otsused neis asjus ei ole mitte sarnased kohtuotsustele. Oma otsusega ei ütle mitte Riigikogu, kas wangisolew Riigikogu liige süüdlane wõi süüta on. Riigikogul on ainult otsustada, kas tema liikme wastu tõstetud süüdistus sarnane on, mis tingimata enne kohtuotsuse tegemist wangistamist nõuab. Rkl. Paula Järw'e wangist wabastamise asi on sarnane Jaan Leeto wangist wabastamise asjale ja sellepärast ei leidnud koosseisu komisjon tarwiiku olewat oma seletuskirjas oma otsuse motiive pikemalt seletada. Süüdistus ei ole sihitud eestkätt mitte Paula Järw'e isikliku tegevuse wastu, waid on sihitud kommunistlise partei, kui sarnase wastu. Isikliselt Paula Järw'e wastu on süüdistusena ette tuua see, et tema on kuulunud Tallinna linnawolikogu kommunistlisse rühma, noorproletaarlaste ühingusse, kandideeris Riigikogu walimistel ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas, oli kiutööstuse ametiühisuse juhatusse liige ja Balti puuwilla-wabriku wanemate eesistuja. Nagu teie näete, ei ole need süüdistuse andmed isenesest mitte niisugused, mis wõiks wälja kutsuda waljuid takistusabinõusid enne kohtuotsust. Sõjawäe prokurööri andmete järele teisi isiklikka süüdistusi Paula Järw'e wastu ei ole. Kõik süüdistus põhjeneb kommunistlise partei, kui sarnase wastu ja ainult kaudselt ka kõikide selle

partei liigete wastu. Koosseisu komisjon, tähele pannes, et Järw'e süüdistamine rohkem teoreetilist iseloomu kannab, leidis, et ei ole tarwis tingimata teda eeluurimise ajal wahi all pidada, waid temale tuleb wõimaldada Riigikogu koosolekutest osa wõtta senni, kui kohus tema süü kindlaks teeb.

Ma tahaks weel peatada ühe küsimuse juures, mis wõiks olla Riigikogu liigetele otsuse tegemisel mõõduandew. Ma olen kuulnud erateel arwamisi, et käesolewal korral olla asjaolud siiski teistsugused kui endistel sarnastel juhtumistel, nimelt Paula Järw'e süüdistusasi ei ole mitte enam prokurööri käes, waid on sõjawäe ringkonnakohtule üle antud. Kohtuasustustel ei olla aga wõimalust Riigikogu otsust Riigikogu liigete wangist wabastamise asjus täita, sest kohtupidamiste seadustes ei ole sarnast wahi alt wabastamise korda ette nähtud. Sarnane seletus ei ole aga sugugi õige. Riigikogul on põhiseaduse järele õigus oma liigete wabastamist nõuda ja iga kohus peab põhiseaduse põhjal selle järele walwama, et põhiseadus täidetakse. Sarnaste Riigikogu liigete tähelpanu, kes seda asjaolu kaaluwaks peawad, juhin ma wiimases „Õiguse“ numbris ilmunud artikli peale: „Kes walwab Eestis põhiseaduse puutumatusse järele“, mille on kirjutanud praegune Riigikohtu prokuröör Rägo. Härra Rägo esitab selles artiklis samasugust seisukohta, mille mina alati olen seisnud ja mida ka Riigikogus ette olen toonud. Tema lõpetab oma kokkuwõtte järgmiselt: „Põhiseaduse puutumatusse järele walwab Eestis kohus. Iga kohtunik on kohustatud tarwitama ainult põhiseadusega kokkukõlas olewaid seadusi.“ Tähendab, kuigi käesolewal juhtumisel süüdistusasi prokuratuurist juba sõjaringkonna-kohtusse edasi on antud, ei ole mingisugust põhjust oletada, et põhiseadusele rajatud Riigikogu otsus täitmist ei leiaks.

Kõiki seda arwesse wõttes panen ette koosseisu komisjoni nimel wastu wõtta järgmist otsust: „Ära kuulates kohtuministri esitist 16. märtsist 1922 a. nr. 956. Riigikogu liikme Paula Järw'e wangistamise asjus, otsustab Riigikogu: Paula Järw'ele tuleb wõimaldada Riigikogu liikme kohuste täitmisele asuda teda wangistusest wabastades.“

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Esitis on nähtawa häälteenamusega

wastu wõetud. (Hüüded: Waheaeg määrata!) Soovitakse waheaega määrata. Selle wastu keegi ei waidle, siis kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.10 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees A. Kerem.

Sekretääri kohal abisekretäär W. Pezold.

12. Riigi 1922 a. Juhataja A. Kerem: Riigikogu päewakorra järgmine punkt on riigi 1922 a. eelarwe — I lugemisel.

E. Kägu (kom.): (W. Linnamägi (kristl.): Kas Teil on Kingissepp'a stenogramm ettelugemiseks?) Enne kui ma mõnede andmete juurde lähen tahaksin ma selle Eesti riigi kõrgematele ja ideaalsematele härradele pisikese terwitustelegrammi ette kanda... (A. Ehrlich (rhw.): Kas Kingissepp'a poolt?)... nimelt haridusminister Bauer'ile selle tõttu, et reedesel koosolekul, kui Riigiwanem oma kõnes ka meie hariduse kohta mõne märkuse tegi, siis tarwitas härra Bauer, kes mõtleb ja arwab enese olewat Eesti hariduse ja kunsti juht, niisuguseid sõnu, mis temale, kui ministrile, mitte kohane ei olnud ja just minu, kui Riigikogu liikme kohta — „uulitsapoiss“...

Juhataja A. Kerem: Riigikogu liige Kägu, ma kutsun Teid korrale.

E. Kägu (kom.): ... sellega siis soowiks talle head õnne niisugust poliitikat oma koolides edasi jätkata. (J. Lattik (kristl.): Missugust poliitikat?)

Edasi läheks ma eestkätt sõjaministeeriumi juurde. Siin on pommitatud sõjaministrit igalt poolt ja on arwustatud sõjaeelarwet kogu ilmariikidega wõrreldes. Kuid ükski härra ei ole wõtnud waewaks näidata, missugustes tingimistes on praegusel ajajärgul wäljamaa töölised ehk missugustes oludes on Eesti töölised. Riigiwanem kõneles reede õhtul ligi 3 tundi arwustades põllumehi, ühte ja teist, kuid jättis tähelepanu juhtimata selle peale, et Eestis peale põllumeeste, pankiiride ja börsehärrade ka palgatöölised on. Ei wõtnud waewaks ka nende peale tähel-

panu juhtida, missuguses seisukorras nemad on. Tööliste seisukorra juurde tulen ma töö- ja hoolekandeministeeriumi arutuse puhul.

Ma hakkaksin peale siseministeeriumist ja jätaksin parema meelega sõjaministeeriumi puutumata, sugugi mitte küll selle tõttu, et ta meile walusam on olnud ja seda Eesti töölised, eriti klassiteadlised, oma naha peal maitsta on saanud, waid sellepärast, et Riigiwanem oma kõnes siseministeeriumi kohta toonitas, et siseministeeriumile on osaks saanud kõige rohkem arupärimisi Riigikogus. Riigiwanem tahus näidata, et meie ilma wälispolitseita korda pidada ei saa. Wõib olla, mina arwan, see on mõni üksik juhtumine, kus wälispolitsei, kui korrapidaja, wastu oldakse ja mina nende kohta ei taha midagi ütelda ja kui Riigiwanem tähendas, et meie wälispolitsei on niipalju teinud, et wargused, röõwimised ja mõrtsukatööd on ära kaotanud, siis ei ütlen ma selle kohta sõnagi, waid soowin neile õnne. Siin puutus aga üks asi silma, nimelt ütles Riigiwanem, et waadake, kui metsikuks on meie inimesed läinud! Kuid mõeldagu, millest siis on tingitud see inimeste metsikus, wargus ja tapmine? Seda ei puudutanud Riigiwanem sugugi. Mina tahaksin niipalju ütelda, et siin ei ole mingisugune ajawool süüdi, waid see on täiesti loomulik. Rahakuningad oma ilmasõjaga saatsid inimesi üksteise wastu ja mitmeaastase tapmise tagajärjel on inimesed niikaugele läinud, et nende werejahu enam kustutada ei saa, selle järele kui sõjariistad maha pandi ja kodumaale tuldi. Siin ei olnud mitte rahu, waid algas kodusõda ja ma ütlen, et kes on 7—8 aastat sõjaliinil ühtewalu õppinud werd walama, sellel inimesel on raske ennast rahustada ja need metsikud tüübid on kõik selle ajajärgu wili. See on täiesti börsekuningate tegewuse järeldus. Teiseks, mis koolipoistesse puutub, et nad leiba warastawad. Mina ei hakka wargilkäijaid kaitsema, waid olen walmis ka oma käega nende surmaotsuseid täide saatma... (W. Linnamägi (kristl.): Tulewane kommissar. Naer.) ... kuid tulge ja waadake enne põhjust, miks koolipoiss warastab leiwakoti teise heinamaalt ära. Millest on see tingitud? Kas ehk sellest, et koolipoiss näeb sellest 500 marka teeniwat, ehk. et sellest kotist kõhutäie süüa saab? Millest on see tingitud, et ta selle ära warastab? Ma ütlen, et see ei ole tingitud mingisugusest muust

asjast, kui inimese wiletsusest. Tööliselaps on surutud niisugusesse seisukorda, et kui tema tahab omal elu sees hoida, ei jää tal muud üle, kui teise leiwakoti kallale minna. Elukutseline waras ei lähe seda tegema. Kuid siin siseministeeriumi juures on olemas mingisugune summa 13.000.000 marka, mis on ära soomustatud. Mina oleks parema meelega näinud, kui see summa oleks nuutide ostmiseks määratud, et neid nuuskurid, kes praegu teenistuses on, õpetada, kuidas teisi inimesi tuleb kinni püüda. Praegusel silmapilgul... (Wahelhüüe: Ei oska nad seda teha!)... ei oska jah. (Naer.) Nad on selleks päris lollid. Näiteks, Riigiwanem ütles siin, et sel kaitsepolitseil on suured teenused — wõttis kinni kommunistid.

Edasi öeldakse, et kaitsepolitsei on meie riigile suurt tulu toonud ja riigiwastased ära kaotanud. Kuid ma ütlen teile: minewa aasta kohta ei wõtnud kaitsepolitsei rohkem illegaalseid inimesi kinni, kui 5—6. Nii et teil läheb iga kommunisti kinnipüüdmine maksma peale miljoni marga! Härrad, kas see ei ole natukene palju? Ja mis öeldakse? Waadake seda, et meil on wangimajad täis kurjategijaid. Mina ütlen teile, ei ole tarwis kaitsepolitseid, waid awalik politsei oleks wõinud neid sadandeid töölisi küll kinni wõtta, sest et need inimesed ei ole olnud kuskil põranda all wõi põõsaste taga, waid igaüks, keda on arreteeritud ehk ära wiidud, on awalikult oma kodus olnud, kas woodis magades ehk tooli peal istudes. Näiteks minu kinni wõtmise kaitsepolitsei poolt. Ma ütlen: sedasama kohut täita oleks wõinud awalik politsei ehk mind oleks wõinud ka iga liht inimene kinni wõtta, kui ma oma woodis magasin. Selleks ei ole tarwis seda 21 miljonilist eelarwet. Einbund oma abikaasaga ehk...

Juhataja A. Kerem: Rkl. Kägu, palun mitte isikuid puudutada.

E. Kägu (kom.): Edasi on siin weel niisugune asi: aetakse inimesi uulitsal awalikult taga, nimelt käidakse järele ja jälgitakse nagu hulle koeri, nii kui see seltsimehe Wanja ja Soans'iga sündis, kui Riigikogu neid wälja anda tahtis ja kommunistlist rühma Riigikogust wälja heita. Kui teie, härrad, oleks siis omale waewaks wõtnud waadata, kui palju neid käis Wanja'l järele? Kas oleks selleks jällegi kaitsepolitseid tarwis olnud? Seda oleks

lihtsalt awalik politsei teha wõinud, sest et need nuhkide näod on niisama tuntud.

Mina ei hakka neid üksikuid asju enam ette tooma, mis näitawad, et see on täiesti tühine raharaiskamine olnud selle kaitsepolitsei peale. Ma ei hakka neid üksikuid arwusid ette lugema, kellel nad on järele käinud, kuid ühe ainsa fakti tooksin weel ette, kuidas üks legalne inimene terve linna kaitsepolitsei kihama paneb. Ma ei saa aru, milleks on siis awalik politsei, et see ei saa sellega walmis, et inimest arreteeriks. Näituseks sõitsime siin 12-dal Walka. Saadi teada, et seal tulewad niisugused inimesed ja terve see kari, niipalju kui seal kaitsepolitseid olemas oli, oli Pihkwa uulitsal meil wastas meie nägusid wahtimas. Ei aidanud ka sellest, et nemad oleksid wahtima tulnud, waid kui koosolek lõppes ja meie söögimajasse sööma läksime, siis jooksis see terve kari meie järele, Walga kaitsepolitsei ülema abi tuli söögimaja pidaja juurde ja ütles: kuule, ole hea mees, aja ta söögimajast wälja ja ära anna talle süüa. Ma ei saa aru, kuidas kaitsepolitsei niisugust lolli wõtet wõib tarwitada.

Edasi, kas on need ülespuhutud protsessid riigile kasu toonud? Ma tahaks küsida, kuipalju on need protsessid riigile maksma läinud ehk palju on neist, kes nüüd kinni wõetud, süüdlasteks mõistetud. Praegusel silmapilgul, nagu siseminister siin ütles, ei olla meil praegu kuigi palju poliitilisi wangisid. „Sotsiaaldemokraadis“ ja „Tulewikus“ olid need andmed poliitiliste wangide läbikäigu kohta. Ma ei saanud neid andmeid wälja lõigata, siis oleks wõinud seda kohe ütelda. Kuid need on külmad arwud ja need ei opereeri midagi. Mina arwan, et ei ole kellegil teadmata, kui palju neid seal olemas on. Teiseks, mis on nemad teinud? Kas tahetakse maha salata, et kaitsepolitsei ei ole endiste inkwisiitorite kohuseid täitnud. Kui teie tahate ütelda, et seda ei ole olnud, siis härra Kalbus on siin, kes wõib ütelda, mis tema kuulis, kui meie wangimajades käisime. Mis rääkisid Narwa mehed, kes olid kinni wõetud? Kas oli keegi terve nahaga kaitsepolitseist pääsenud ehk niisama Rakwere politseist ja ka Walgas? Kõigil, kes sealt wälja tulewad, pinnitakse nahk siniseks selga, ehk tõmmatakse hoopis peajagu lühemaks ja häwitatakse ära. Nüüd ei saa seda keegi salata, et ei ole niisuguseid tegusid tehtud ja mina ütlen, et kaitsepolitseist ei leia

teie mingisugust toetust, waid saate temast tingimata oma riigi õonestaja. Ja see kisub teie riigihõone alt esimese posti ära, ja ta jääb ainult kolme jala peale seisma. Praegu on meil suuremaid poliitilisi protsesse arwu poolest 3. Neis protsessides on süüdlastest 65—70% wabaks mõistetud. Keda süüdi on mõistetud, siis on nende peale ainult üksainus pealekaebaja olnud. Missuguseid abinõusid selleks tarwitati, et neid süüdlasteks saadi mõista, näitab järgmine lugu: Tallinnas 35 protsessil oiid sunnitud need inimesed sellele protokollile alla kirjutama, mis Puri kabinetis walmis oli kirjutatud, sellepärast, et nende peale surwet awaldati, kas wastu silmi löömisega, wõi mõnel muul wiisil. Kui inimesel elu armas oli, siis oli ta sunnitud sellele protokollile alla kirjutama. Praegu seisawad jälle 145 isikut kohtu all. Siin tähendati, et neid olla 115, kuid mina tean weel oma türmisolemise ajast, et neid 145 on, kui meie kohtuakt ette loeti. Isikutest, kes kaitsepolitsei käest peksa on saanud, wõiks ma nimetada endist rkl. Leeto't, seltsimees Truuman'i ja weel paljud teisi. Narwa, Rakwere ja teistest kaitsepolitseidest ei tulnud ükski terwe nahaga wälja. Mina ei taha siin kõike neid peksmisi üksikult ette tooma hakata, sest see wiiks meid väga pikale. Tahaksin ainult weel üht tähendada, kes ka kaitsepolitsei ohwriks langes, see on meie rühma sekretäär. Need 13 miljoni marka, mis riigi eelarwesse üles on wõetud, tarwitakse ära riigi waeste wastu wõitlemiseks. Siia kuuluwad wäikemaapidajad, käsitöölised, wabriku ja maatöölised ja teised. Kui keegi nendest waestest kas kõhutühjuse wõi riidepuuduse pärast oli sunnitud wabrikuomaniku wõi hallparuni ees nõudmistega esinema, et tema olukord parandatud saaks, siis tembeldati teda kohe riigiwastaseks ja pisteti türmi. Mina ütlen, kui teie niiwiisi talitate, siis ei saa teie mitte kaugele.

Minul ei ole tarwis ütlemata hakata, et meie rühm selle eelarwe wastuwõtmise wastu on, sest see on ilma ütlematagi iseenesest selge.

Ma lähen edasi — kohtuministeriumi juurde. See asutus peaks riigis täiesti erapooletu olema ja kõigi asjade peale erapooletult waatama. Meil on aga andmeid, mis seda mitte oletada ei lase, et kohus kõiki asju ühesuguse erapooletusega ajaks. Seda näitab Isborski 26 mahatapetu asi. Juba selle asja ärälõpe-

tamine annab tunnistust, et kohus mitte erapooletust ei pea. Kui tähtsamate asjade kohtuuriija kotkas julges tänelpänu juhtida, et siin mitte seaduse järele ei käida, siis lasti tema lahti. Kui meil siin räägiti kohtunikkude palkadest, siis tähendati, et neil väga palju asju ees olla. Mina ütlen, et kui koiki wäikesi süüdiast wangimajasse paigutatakse, siis ei tule ilmiski nendel protsessidel lõppu. Inimesed istuwad 2 kuni 3 aastat eeluurimise all kinni, ja kui kord asi kohtu ette tuleb, siis mõistetakse inimene priiks. Kui ma türmis olin, siis nägin ma, et seal inimesed 100—200 marga warguse pärast kinni istuwad kuude kaupa. Selle asemel, et neid türmi panna, seal neid ülewal pidada ja toita, wõiks nad kohtuuriija walwe alla antud saada. Wiimasele juhtumisel jääks meil türmid tingimata hõredamaks. Üldse on soowitaw, et kohtuasjadele antakse kiirem käik, sest selle tõttu jääksid riigil paljud wäljaminekud ära. Kui kohtud kiiremini töötaksid, siis jääks ka see kisa ära, mis praegu kohtute wastu rahwa seas walitsemas on. Wäga soowitaw oleks, et kohtuminister kordki wae-waks wõtaks türmidesse minna sealseid olusid tundma õppima ja ennast mitte ei laseks ainult kantseleides informeerida. Wäga hästi on teada, missugused olud on praegu kõigis wangimajades meil walitsemas. Kui keegi küsib enesele riideid selga, siis wisatakse talle nende asemel labidaga lund, ning pistetakse ta kartsa ja lastakse teda siis seal külmetada. Kui need inimesed wangimajadest wälja tulewad, siis on nad teile kümnekord werisemad waenlased, kui nad enne türminimekut olid. Kui ma türmis kinni istusin, siis sain ma nende olusid väga hästi tundma õppida. Kui keegi wangisoli-jatest ülelugemise ajal rõõmsam wõi lõbusama näoga oli, keda türmi olud maha rõhuda ei olnud suutnud, siis wõeti tal kraest kinni, löödi laks kuklasse ja wisati kartsa, kus 2—3 päewa wee ja leiwa peal tuli olla. Kui see inimene wangimajast wälja tuleb, siis, ütlen mina, ei tule ta mitte terwelt wälja. Paljud on sealt omale tiisikuse kaasa toonud. Ma wõin teile selle kohta andmeid tuua. 24. webruari Riigiwanema armuandmisega wabastati wangimajast seltsimees Sats, kes omale tiisikuse oli saanud. Peale selle on olemas 2—3 inimest, kes ka selle haiguse on pärandanud, mida ilmiski parandada ei saa. Kohtuminister ei ole aga wae-waks wõtnud minna ja waadata, kuidas

türmid wälja näewad ja kuidas seal sees elatakse. Mina näen, et türm peab olema niisugune asutus, et inimene, kui ta eksinud on, seal õpetust saab, et ta wälja tulles inimene oleks. Meil aga ei õpetata, waid inimene läheb wangis elajaks. Mingisuguseid ajalehti wangimajas olemas ei ole ja need, mis sinna tuuakse, on kärbitud — tähtsamad tükid on wälja lõigatud. Eeluurimise wangimajas Wene uulitsal on olemas ainult kaks teaduslikku raamatut — Hans Pöögelmanni „Majandusteadus“ (N a e r.), ja „Masinisti käsiraamat“, mida ka enam-wähem teaduslikuks raamatuks wõib lugeda. Terwes raamatukogus ei ole niisugust kirjandust, millega omale midagi omandada wõiks, sest kõik on täiesti sopakirjandus, armastuse romaanid, „Mustad kaptenid“ ja muud sarnased. Kui inimene niisuguseid raamatuid loeb, siis saab ta tunde, et waata, kuidas see inimene tegi ja miks ei wõi ka mina nii teha. Tingimata tahetakse wist nii kaswatada. (M. M a r t n a (s d.): W ä h e o n l u g e d a.) Teil tuleb „Must kapten“ 10 korda läbi lugeda. Eeluurimise wangimajasse lasti sisse weel „Sotsiaaldemokraat“, aga keskwangimajasse ei lastud. „Kaja“, „Päewaleht“ ja „Waba Maa“ olid seal, kuid neist olid niisugused asjad wälja lõigatud, mis pahempoolseid puudutasid. (J. P i i s k a r (i s.): K a s „K a j a s t“?) Jah! Meie saatsime protestikirja wangimajade peawalitsusele, et meile wõimaldataks kirjandust saada, nimelt poliitilist kirjandust. Wangimaja-ülem ütles selle peale, et meie olewat hullud, et poliitilist kirjandust tahame, sest meie õppiwat wangimajas agitaatoriks. Siis olid wangimajas weel mitmesugused juhtumised. Näituseks tuli mõni Tartu tööliste leht söögikraamiga wangimajasse. Kui see leht üles leiti, siis pandi wang jälle 3 päewaks wee ja leiwa peale, kuigi see üks legaalne leht oli. (N a e r.) Kohtuminister ei ole mitte selle peale tähelpanu juhtinud. Kuid on olemas inimesi, kes türmis wõiwad käia ühe ukse tagant teise ukse taha. Nad lubawad sulle wesikiwi kaela panna ja sind kõige sügawamasse Balti merde ära uputada. Need hingewiiljad on meie pastorid, neile on kõiksugused wabadused antud. Siin öeldi, et kohtuministeriumi eelarwest on maha kustutatud summa, mis Harku kolonii usuõpetuse peale oli määratud. See summa oli pandud wangimajade raamatukogude asutamiseks. Kuidas selle usuõpetusega lugu wangimajas on, selle

kolta wõin teile tuua juhtumise eeluurimise wangimajast. 2—3 nädalat enne seda, kui Riigikogu mind wabastas, sain ühelt seltsimehelt naiswangide poolt äärest kirja. (N a e r.) Seal kirjutati, et keegi pastor käib wangimajas ringi, söömab, kirub ja wannub, et teie kuradi kommunistid, mis jaoks peetakse teid wangis, teile tuleks kõige suurem wesikiwi kaela panna ja Balti merde ära uputada. (J. L a t t i k (k r i s t l.): K a s k o m m u n i s t i d õ p e t a j a d k a ä r a r i k u w a d?) Kui meie tahame, et inimene inimese kombel wõiks elada, nagu kord ja kohus on, siis tuleb tingimata wangimaja inimese nõuetele kohaselt sisse seada. (J. L a t t i k (k r i s t l.): N a g u k o g u d u s, n i i õ p e t a j a.) Sellega ei saa teie sugugi kaugele. Igatahes ma ütlen, et ei tarvitse seda kahtesadatuhat marka usuõpetuse jaoks nõudma hakata. Mina wõin teile ütelda, et usuõpetust wõib wangimajas ilma kopikata saada. Peale selle saawad wangid ka weel toitu. Need on meie adwentistid ja baptistlased. (N a e r.) Mina olin alles siis keskwangimajas, kui seal leer lõppes, kui Harku noorematele, kes kinni olid, leeri peeti, siis käisid seal ka adwentistid ja baptistid ja andsid neile hingeõnnistust. Nad ütlesid: need kommunistid, ise on nad ilusad näost, kuidas on nad siia sattunud. Nad tõid nendele noortele, kes leerist lahti said, neid oli 16—17 poissi, nii palju toitu, et neil sellest paariks nädalaks jätkus. Peale selle anti neile ka hingeõnnistust. Tekib küsimus, milleks nõuate teie 200.000 marka wangimajade pastoritele palgaks, sest, nagu ütlesin, wõiwad seda adwentistid, wõi baptistid niisama hästi teha ja pealegi weel ilma palgata. Muuseas toowad nad ka wangidele toitu kaasa, nii et riigil ka selles suhtes vähem kulu on. Edasi, ei ole wist ka kohtuministril teada, mis moodi toidetakse wangisid türmis. Selles eelarwes on suurendatud leiwa normi poolteist naela peale, kuid enne oli ta alles üks nael. kaks mädand silku, kaks kõrbend kartulit, teelusika täis soola, toop wett, pool kulbitäit suppi ja see oli kõik. See, mida keedeti, oli täiesti niisugune, — ma ütlen, teie, põllumehed, ei keeda oma sigadele ka niisugust toitu, teie keedate tingimata paremat, mida antakse wangimajas. Supp keedetakse walmis ühes wäikses katlas 10—15 inimese jaoks. Et aga türmis 600—700 wangi on, siis walatakse pooltoorest wett ehk koguni külma selle kümne inimese supile lisaks.

(Wahelhüüe paremalt poolt: Teie liialdate tingimata!) Ma ütlen teile, et ma ei liialda, seda küsige härra Kalbus'e käest ise, kes käis wangimajas, ja mitte seda ei salganud, et seal nii on. Nüüd wiimasel ajal on suuremad katlad tekkinud. Igakord kui supp walmis oli, wiidi seda wangimajaülemale proowida. Proowile lisatakse ka tingimata lihatükid hulka. Mina pean aga ütleva, et kõik see aeg, neli ja pool kuud, mil ma wangimajas kinni istusin, ei olnud ma ühtegi lihasuutäit saanud, ehk küll iga wangi kohta 12 solotnikku liha oli määratud. Ma ei saa aru, kuhu see liha pandi. Ma juhiksin tähelepanu selle peale, et kohtuminister ei peaks laskma ennast mitte ainuüksi kantseleis informeerida. Tema peaks tingimata kord ringreisi ette wõtma ja järele waatama, mis türmis tehakse. Edasi, mis puutub peksmisesse, siis peab tähendama, et mitte ainult kaitsepolitseis ei pekseta, waid ka türmides. Toon teile ühe näituse, see inimene on praegu wist Wenemaale wiimase partiiga saadetud, ja nimelt, et see naisterahwas, keda pekseti, seati maasolewa kolmekandilise brussi peale põlwedega seisma, kuna kaks meest tallasid teine teise sääremarja peal. Kõik see oli sellepärast, et ta julges türmikuningale wastu hakata, ma ei mäleta missuguse nõudmisega. Ma küsin, kas õpetatakse sellega inimest inimeseks, wõi tahetakse temast looma teha? Niisugused asjad ei ole mitte ükski Walga türmis ette tulnud, waid ka Narwas tuleb niisuguseid juhtumisi ette. Walgas näituseks peksetakse enne inimene kaitsepolitseis läbi, siis wiiakse tema türmi, lastakse seal kaks kunni kolm ööpäewa rahulik olla, niikaua kui inimene meelemärkusele tuleb, kallatakse talle külma wett kaela ja antakse uuesti peksta. Kui kohtuministri käest tullakse aru pärima, nimelt sarnaste juhtumiste üle, siis ütleb kohtuminister tingimata, et meil niisuguseid asju ei ole. Käige kord wangimajad läbi, küsige inimeste käest järele ja teie näete, härrad, et teie niisuguste ütelistega opereerida ei wõi. Et türmiolusid tundma õppida, selleks ei ole tarwis kuigi palju aega. Neid olusid tundma õppides ei saaks teie enam ütleva, et seal hea oleks olla. Teie tahate küll endi wangimajades eeskujulikka inimesi kaswutada, kuid selle wastu muutuwad nad elajateks. Pärast kahte kunni kolme aastat kinniolemist lastakse inimene wangihoonest wälja, teda täiesti saatuse hoo-

leks jättes. Inimene tuleb sealt kõdunud riietes wälja, temal ei ole kodukohta, ega ole ka tööd. Esimeseks abinõuks, et ennast aidata, leiab ta teisele körise kinni hakata ja temalt rahakotti ära wõtta. Muud teed tal üle ei jää. (Wahelhüüe: Ehk läheb wang ise Kalamaja surnuaeda.) Ma tean omast käest, missuguses seisukorras ma olin, kui mind türmiuksest wälja wisati — et mine kuhu sa tahad. Onneks oli mul niisugune koht, kuhu minna. Alles hiljuti tuli keegi inimene — seda küsige pahema tiwa käest — kes türmist priiks sai, meie juurde palwega — olge head ja andke tööd ja juhatage ka niisugune koht, kus ma saaks ennast möllida, et ühe öö ära elada. Temal ei olnud rahakopikat, riided olid tal nii närused ja räbalates, et ära mine suitsu otsaga ligi. Ütelge mulle, mis hakkab niisugune inimene peale? Tal ei jää muud üle, kui katsuda midagi ära teha, mis teda uuesti türmi saadab. Niisuguseid asju ei ole juhtunud ühe ega kahe inimesega, waid meil on siin 24 inimesega praegu tegemist, kes 24. weebriaril wabastati. Need inimesed käisid eile õhtul — käisid täna nutmas, et andke raha. Mina olin sunnitud oma wäikesest palgast wiimased pennid nende ära jagama, kuna see riigi kohus oleks olnud neid, kes türmist wälja tulewad, jalule seada, neile tööd andes ja nende eest hoolitsedes. Edaspidi saan ma töö- ja hcolekandeministeeriumi eelarwe juures peatades tähendama, kuhu need summad lähewad, mis määratud on abitute toetamiseks. See ministeerium tõmbab teil teise posti alt ära.

Edasi tahaks ma peatada haridusministeeriumi juures. Haridusega ma midagi wõrrelda ei saa, seda ei saa ma salata. See on asi, millest ülepea, wõib olla, aru saada ei suuda. Tahan ainult mõned üksikud näitused ette tuua. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kui mitu posti on majal?) Iga maja seisab nelja nurga peal ülewal. Selle kogu eelarwet läbi sirwides, ei leia waesema kihil, ehk nõndanimetatud töötawa kihil jaoks ühtegi penni. (Wahelhüüded: Ametiühisuse liikmemaks on 300 marka, kust selle panete?) See läheb teie wastu wõitlemiseks, et teilt paremaid elutingimisi wälja pressida.

Haridusministeeriumi eelarwet läbi lehitsedes selgub, et töölistelastele, kes praegu nälgiwad, külmades tubades elawad ja katkenud riietes käiwad, pennigi

määratud ei ole. Neile pole võimalikuks tehtud algkooli haridustki saada. See ilus sunduslik kooliseadus määras, et iga wanem on kohustatud oma lapsele algkooli haridust andma, wastasel korral saab ta 500 margaga trahwitud. See ei ole üks ega kaks korda ette tulnud, et wanem sellepärast oma last kooli saata ei saa, et tal jalanõusid jalga ega riidet selga anda ei ole. Wõtke eestkätt meie Balti puuwillawabriku töölised, kes praegu 60 kunni 70 marka päewas palka saavad. Sellest rahast on võimatu lapsele tarvilikka riideid ja raamatuid muretseda. Kui ta oma last kooli saata ei saa, tuleb tal kahé lapse peale 1000 marka raha maksta. See on aga kahe nädala palk ja millega peab ta siis need kaks nädalat ära elama. (Wahelhüüe paremalt poolt: Tõmmake 300 marka tagasi ja makske sellest!) Wõtke oma maaliidu rühma maksud.

Edasi ei ole siin eelarwes tööliste hulgas kunsti edendamiseks pennigi määratud, kuna kodanliste teatrite toetamiseks seda mitmel puhul tehtud on. Ma ei hakka üksikuid andmeid ette tooma, kui palju olete teie määranud „Estooniale“ ja „Wanemuisele“! Kui palju olete te aga annud töolisteteatritele? (Wahelhüüe paremalt poolt: Miks ei käi teie „Estoonias“?) Selle kõrge maksu eest ei küüni meie sinna. Sõrmus läks sinna, aga talle anti mädamune.

Ma küsin, kas on meie haridusministeeriumil näidata summe, mis ta määranud tööliste ajakirjanduse peale? Kui teie annate sannaõole, siis andke ka siiaõole. Teie püüate ennast kahe maski taha ära peita, mis riigis olemas. Need maskid on riigi põhiseadus ja eelarwe. (Wahelhüüe paremalt poolt: Mikse illo teie teisi ajalehti?) Seal on solge sees. Waatame meie koolinoorsugu. Eelarwes on härra Bauer võimaluse leidnud skoutidele summe määrata, niisama ka teistele kodanlistele noorsoo organisatsioonidele. Näidake ära, kus on üks penn Eesti töölisnoorsoo kultuurilise hariduse peale pandud. (Wahelhüüe keskelt: See on Wenemaa eelarwe!) Siin ei ole meil kõne Wenemaa eelarwest. Kui teie tahate meid riigikodanikkudeks tunnistada, siis olete sunnitud meile ka ühesugused õigused andma. (Müra saalis. Juhataja kõlistab) Härra haridusminister leidis võimaliku olewat sulguda noorproletaarlaste ühingu, kelle eesmärk

oli tööliste noorsoo keskel haridust edendada. Selles nähti aga mingisugust hädaõhtu ja ühing oli sunnitud põranda alla pugema. Samasuguseid juhtumisi on ka koolides. Opilane, kes enam-wähem pahempoolsete waadetega, ehk kes rohkem iseseisew tahab olla, wisatakse lihtsalt koolist wälja. Niisuguseid juhtumisi võib üles lugeda: Wiljandis, Tartus, Narwas ja ka siin Tallinnas. Teie ütlete, et kelle süü see on, kui tööline kirja ei oska. Mina wastan aga, et kui neid koolist wälja loobitakse, kust peawad nad siis seda õppima. Niisama on nüüd kisa olnud Wiljandi koolinoorsoo kongressi puhul, millest ka härra Lattik kõneles. Härra Riigiwanem oma kõnes 24. webruaril toonitas, et Eesti noorsugu olla kui mähaw mets. Riigikogu liige Ast aga ütles, see olla maaliidu mähaw kaer. Ma ütlen omalt poolt, et need noored 24. webruaril seisid kui Buddha usulised liikumata omal kohal ja ootasid Riigiwanemat. Need olid skoudid ja noorsepap. Wiljandi kongress, kes oli täiesti parempoolne, mõistis hukka skoutismi, sest sellega ei kaswatata inimesi, waid sellega kaswatatakse timukaid. Mina ütlen ka, et noori peab koolis kaswatama ilma poliitikata ja segamiseta, aga kas kaswatate teie erapooletuid, wõi segate teie noorte meeli? Milleks kaswatate teie omale noori skoutisid ja õpetate neid püssidega ümber käima? Milleks on see tarwis? Mina ütlen, tingimata inimene läheb metsikuks, kui tema sõjariistaga ümber käib. Teie õpetate neid ise oma wenda tapma maast madalast ja ässitate neid taga ja siis ei ole ime, kui inimene skoutide wõi noorseppade liidust wälja astub, kohe ehk mõne kuu pärast, kui tal enam püssi käes ei ole, läheb ta mõnele külamehele wastu ja lõikab ta kõri maha ning röõwib. Kelle süü see on? (W. Linnamägi (kristl.): Ei, skout sellega küll walmis ei saa.) Mina ütlen, see on teie oma süü, et teie õpetate noori lapsi werejänulisteks. Waadake, kommunistid asutawad ka noorte organisatsioone ja kui noorproletaarlaste ühing asutati, ei antud ühelegi sõjariista, püssi ega rewolwrit kätte, et mine ja tapa, aga skoutidel, kes liiguwad ühtewoolu, peab, kui ka mitte harilik püss, siis ikkagi puupüss ehk kepp käes olema, et teda õpetada osata inimesi tapma. Niisama tunnistas ka see parempoolne Wiljandi kongress skoutide liikumise hukka ja ütles, et see peab ära likwideeritud saama, kui noorte

wägistaja. Ja ma ütlen, kui Hünerson, kes Riigikogus ühtelugu skoutismi tahab kaitsta, läks Wiljandi kongressile nende, keda nemad oma lasteks nimetawad, auku pähe raiuma, et waadake, see on ikka waja... (E. Liiwak (põl.): Teie meile nüüd küll siin auku pähe raiuda ei saa. Naer.) Niisama kiwendawad praegu kodanline ajakirjandus ja selle hääletoru, et waadake, niisuguseks lähewad noored koolilapsed nende kongresside ja koosolekute pidamisega, nad lähewad juba niikaugele, et ei ole aru peas, joowad, prassiwad, priiskawad ja oksendawad nurkadesse, — siis ütlen mina, et ma ei salga seda, et kui ka Wiljandi kongressil oksehunnikud nurkade taga olid nii suured, et teie maaliidu wõsud nende tagant wälja ei paista, siis tuleb ikka küsida, kes need siis olid, kas oli üks klassiteadline noor tööline nende hulgas? Mina ütlen: ei olnud, waid need olid maaliidu noored wõsud, kes nende oksehunnikute taga magasid. Härra Latikas nimetas oma reedeses kõnes...

Juhataja A. Kerem: Palun Riigikogu liigete nimesid õieti nimetada.

E. Kägu (kom.): ... ja on seda ka mitte üks Riigikogu kõnetoolil räägitud, waid öeldi igatahes parempoolsetes hääletorudes, kes seda paremini teadwad, mis moodi seal talitati, kuid mina ütlen, et mina ei tohi ega ei saa ütelda sedasama ühegi noorproletaarlase ühingu kohta, et seal ka niisuguseid tükka oleks tehtud, et waadake, noorproletaarlased joowad ja prassiwad jne. Kuid mina wõin teile weel ütelda ja rääkida nendest maaliitlaste lastest, kes üliõpilasena Tartus ja niisama teistes linnades ainult joowad ja prassiwad ja sellega kultuuri edendawad, kes seal wiinajoomisega arstideks ja õigusteadlasteks õpiwad. (Wahelhüüe paremalt poolt: Need on ikkagi targemad kui Kägu.) Ma ei ütle, et mul niisugust tarkust on, ma ei ole ülikooli näinudki ja ei tea misugune ta seest wälja näeb, ei tunne ka keskkooli, waid olen tulnud rakkus kättega haamri tagant, sealt läksin türmi ja türmist tuln siia. Kui ma ka türmi poolloolina sisse läksin, siis tuln ma ometi niisugusena sealt wälja, et ma nii mõnele mehele auku pähe raiuda wõin. Edasi, ma tahaks tingimata näha, mis need härrad töölistelaste jaoks ära on teinud. Wist on meie poolt ettepanek tehtud. Ma ei tohi küll ütelda, kas on

tehtud Tallinna töölistele, tööliste noorsoo kultuurilisteks otstarbeteks, tööliste teatrite riiklist toetust määrata. Niisugused summad tuleksid tingimata siia sisse wõtta, kui teie tahate ära näidata, et ka need palgaorjad, kes teie kukruid kaswatawad ja teie mammonat suurendawad, et need ka inimesed on ja nende tuleb tingimata pisukegi osa anda sellest suurest lõwiosast, mida teie ise oma tasku sisse panete. (Wahelhüüe keskelt: Teie olete eelarwe poolt?) Waadake, tingimata, tehke see eelarwe meie wastuwõetawaks, sest meie oleme kõige suurem kiht Eestimaal, aga niikaua, kui see eelarwe meile risti wastu käib, oleksin mina peast segane, kui ma selle poolt hääletaksin. (A. Schulbach (töer.): Teie seljaga on ainult 5%.) Meie selja taga on suur enamus. (A. Schulbach (töer.): Täna küll. Naer.) Ma ütlen, et teie selja taga on järgmistel Riigikogu walimistel ainult paljad luukered üksi. (Wahelhüüded. A. Schulbach (töer.): Teie ei saa järgmistel walimistel ühtegi meest läbi. Naer. Juhataja kõlistab.) Igatähes, kui teie meid maha tapate ehk walimistele ei lase tulla, siis on kindel, et ei saa. (Wahelhüüded: Ärge hõisake!)

Ma jätan nüüd selle jao üsna rahule... (E. Liiwak (põl.): Kas kolmas post ei lange siis?) ... ja lähen nüüd ühe teise ministeeriumi juurde. (Wahelhüüded paremalt poolt: Ah, jätate siis seda asja ripakile.) See on üks tähtsamatest ministeeriumidest meil Eestis, millel on aga häbemata pisikene summa määratud, s. o. töö- ja hoolekandeministeerium. (E. Liiwak (põl.): Kas nüüd tuleb see kolmas post maha?) See tuleb juba maha, ilma et Teie sellest räägite. (Naer.) Selle töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe juures, kus ka mina alamkommisjonis o'in, ei saadud rohkem läbi käia, kui ainult ühe ainsa rinnalaste kodu. Kui meie nüüd praegu neid summasid wõtame ja hakkame siin jaotama, mis siia ja sinna hoolekande osakonda üles on wõetud, siis peaksite teie ise küll punaseks minema ja oma silmad maha lööma, kui teie sinna sisse waatate. Neid on terwe rida, kus ainult mõned üksikud näljased pennid on antud, aga niisuguseid summasid, mis tarwis, ei

ole siia mitte üles wõetud. Ja needki rinalaste ja emade summad, mis siia sisse on wõetud, on ainult jumala suure kauplemisega ja palwega siia sisse saadud. Terwes selles 94.000.000 eelarwes ei ole summasid ette nähtud wiletsate ja näljaste inimeste toetuseks. Ma juba ennem näitasin, et türmist wäljalastud inimesed, kes oma wiimased riided wangimajades ära on kulutanud ja oma terwise kaotanud, et need inimesed peaks hoolekande osakonnast toetust ja tööd saama. Selles eelarwes, just niisama kui teisteski ministriumide eelarwetes, on hinnatud ainult oma kodanluse soost suurte härrade teenuseid ja nende perekondadele on suuri summasid laenatud. Nii näituseks Jaan Poska perekonnale. Teie hindate tema teenuseid oma seisukohast ja mina ütlen, et mina neid oma seisukohast sugugi ei hinda. Ja kui teie leidsite wõimalust nii suurt summat ühele rikkale perekonnale anda, siis olete teie kõik palju kehwenud ja wiletsamad inimesed, kellel pole kopikat raha, suutäit leiba suhu panna, ega puutikku ahju panna, ilma ühegi pennita jätnud. Jaan Poska perekond ei pruugiks abiraha mitte saada, sellepärast, et temal on omal soodsad tingimised elamiseks, tema wõiks oma kapitaalid ja oma kapitaali protsentidest ära elada. See abiraha on aga määratud sellele perekonnale autasuks ja waesed inimesed peawad nende autasude eest kannatama, mida teie oma kodanlastele härradele nende teenuste eest määrate.

Siin on olemas summa üldise hoolekande jaoks. Selle summa hulka kuulub seitse wõi kaheksa perekonda, kes on Isborski weretöö ohwrid ja kes saawad riigi poolt abiraha 800 marka kuus. Siia alla on koondatud üldse abisaajad inimesed ja nendele on määratud 745.100 mk. Ma küsin, mida tahate teie sellest summast siis kõigile nendele inimestele anda? Nendele Isborski ohwride perekondadele on määratud kõigest 800 marka kuus, ja need on juba niisugused perekonnad, kes omal jalal enam toast wälja ei saa, ega ka oma lapsi toast wälja saata ei suuda. Ja alles, kui inimesed niisugusesse seisukorda pandud, siis alles annab see hoolekande osakond 800 marka kuus.

Siis on weel üks summa, mida nähtawasti siia ei ole üles wõetud. See summa on määratud Soome poistele, kes siin käisid kõrisid lõikamas.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Kägu, ma teen teile wiimase märkuse.

E. Kägu (kom.): Ma ei tea, mispärast antakse wõõrastele inimestele abiraha, kuna meil omal inimesed palju suuremas wietsuses ja waesuses eiawad. Selle hoolekande osakonna jaoks oleks tarwis tingimata kinnituseadused wälja töötada, et wähegi põhiseaduse paragrahwe täita. Kuid seda ei ole tehtud. Kui kaua magab kalewi all emade kinnitamiseseadus ja niisamuti haiguste wastu kinnitamiseseadus? Ja nende wäljatöötamisele ei kawatse ministrium nähtawasti käesolewal aastal asuda, kuna äga suured hulgad töölisi nälgiwad uulitsatel ja kiratsewad mööda maanurkasid. Siin oli üle terve Eestimaa, nagu töö- ja hoolekandeministri abi ütles, 7—8000, wõi oli neid isegi 10.000 waest, kes saawad wallawalitsuste ja riigi poolt 5—100 mk. kuus abi. No katsuge selle rahaga elada. Ma ütlen, et oli kord juhust kuulata, kui härrad Kesköll ja Linnamägi läksid üheskoos alla Toompealt ja rääkisid omakeskel: „Ma ei saa aru, kuidas need tööliised selle 60 margaga päewas ära elatud saawad, mina alla 300 marka, tee mis sa tahad kohe, läbi ei saa.“ Ja sealsamas on wallawaene, kes saab 5 kunni 100 marka kuus, ja teie tahate, et inimene peab sellega ära elama. (J. Piiskar (is.): Sissetulekumaksu ka weel maksma.) No ikka, kus siis ilma selleta.

Edasi rääkis töö- ja hoolekandeministri abi, et ei lähe ühtegi päewa mööda, kui ei käi ministriumis mõni inimene, kes enam edasi ei saa, kes sealsamas wõiks sünnitada, sest tal ei ole ju kuhugi minna ja ministriumil ei ole ka paika, kuhu teda paigutada. Need ei ole mitte minu sõnad, waid neid ütles härra Kaarna, et tõesti, wesi tuleb silma, kui neid inimesi waadata. Aga riik summasid ei anna. 3—4 korda päewas käiwad inimesed abi saamas, kuid seal lahutatakse käsi, et meil seda anda ei ole, kust me seda wõtame? Kuid oma härrade ja nende perekondade toetamiseks leiata teie summasid küll. Edasi on siin mõned summad wõetud laste suwekoloniide peale ja need on ka niisugused narrid summad, millest mitte rääkimagi ei maksa hakata. Ma pean üldse selle hoolekande osa lõpetama, sest ma ei mõista midagi nende wäikeste summadega peale hakata. Kui mõeldakse, et tahetakse mingisugust

kinnituseadust välja tuua, siis ei tea ma, mis sellest välja tuleb, sest ei ole kuskil summasid selle jaoks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Lõpetage parem!) Ei, ma tahan enne põlumeeste juures ka peatada.

Siis tahaks ma veel põllutöoministeeriumi juures peatada, selle maatükeldamise ja mõisade hakkimise juures. Kui kaua mõtleb põllutöominister selle maski taga käia ja mitte seda mõisade hakkimist järele jätta? Öeldakse, meie oleme esitanud siin mitu seadust ja tänagi seisab siin jälle seadus, see on põllutöölise töökaitse ja palgaolude korraldamise seadus, — ja ei leidnud töökaitse komisjon seda võimalust, et oleks wõinud töökaitse seadust kinnitada, et veel ei ole niimoodi kokku seatud, et wõiks wastu wõetud saada. Hallparunitele jääb täieline wabadus töölisi rõhuda, niipalju kui tahawad ja need on olnud hüüdsõnad maaliidu koosolekul, et kõik sunduslised määrused nurka, et meie ei tunnista midagi muud, kui waba kokkulepet. Nüüd on need mõisad puruks hakitud ja endised mõisatöölised uulitsale ja puude alla heidetud. (Wahelhüüe: Kui palju neid on?) Tullakse küsima arwu, kuid kui palju neid on, seda ma praegu ütelda ei tea. (A. Schulbach (töer.): See oleks ometi ju Teie kohus.) Küll me omal ajal loeme arwud ka ette. — Üksikuid mõisaid ma ei hakka siin üles lugema, kuid igatahes on 30—40 perekonda välja wisatud ja on mõisad ära hakitud ja tükeldatud ja jäetud nende hallparunite wõsudele. See tööline, kes on orjanud kogu oma eluaeg seal mõisa maa peal, kes oma terwise on sinna jätnud, on sunnitud sealt mõisa maa pealt, oma wanast elust ja paigast lahkuma ja uulitsale kuuse alla minema, maha surema. Ja riik ei ole selleks teinud mingisuguseid eelarweid ega kawatsusi nende kaitseks, kes mõisade tükeldamise ajal välja heidetakse, ei ole näha ühtki sihti, millega oleks wõidud nende olukorda parandada ehk neile wähegi soodsamaid tingimisi luua, et kui sealt välja wisatakse ja sa ilma maata jääd, et siis saaks ometi surmiseks mõne penni raha. Seda ka ei anta inimesele. Meie oleme siin esitanud mitmed seaduseelnõud, kuid nende kohta öeldakse, et nad olla demonstratsioonilised seadused, et nad ei kõlba mitte kuhugile. Kuid aga siiski ütlen mina, et need kaks arupärimist, mis neljapäewal wastu wõeti, korteriolude kohta, et ei

saa ükski seda salata, et korteriolud on praegu Eestis wiltsad, et töölised on sunnitud 5—7 perekonda ühte korterisse kokku minema. (A. Schulbach (töer.): Kas teie Wenemaal nälja kohta ka ei annaks arupärimist sisse?) Praegusel silmapilgul ma sellest ei räägi, kuid wõin Teile sellest ka küll rääkida, aga selleks tulge minu korterisse, siis saate kõik kuulda. — Ja siis ei jaotata neid purustatud mõisaid mitte õiglaselt välja, neid maid, mis teie oma maareformi järele olete kohustatud välja andma. Siin wõib ütelda, et asunikkude koosolekul igalpool protesteeriti selle maajagamise wastu, ja nõuti, et saaks riigilt õiglasemat toetust ja õiglasemat maajaotust. Teie olete ise selle maareformi walmistanud ja ei saa selle näruse seaduse maksmapanemisega hakkama, suurematest asjadest ei maksa rääkida. Ei ole ka teie eelarwes ette nähtud kawatsusi mõisade tööliste eluasemete muretsemiseks, popsidele toetuse andmiseks, muud kui ainult laen. Aga mina ütlen, et teie annate 30% laenu ja saadate selle läbi inimese veel wiltsamasse seisukorda, kui ta praegu on. Wäikeste rentnikkude seisukorda see ei kergenda. Teie annate inimesele wäikese tüki maad, ta wõtab selle ainult selleks, et oma petelootust täita ja kui ta kõik oma tööjõu ja rammu sinna sisse on pannud, on ta sunnitud seda aasta ehk paari pärast käest ära andma, et saada mõni mark omale nõõri ostmiseks, et üles puua, et saaks sellest wiltsusest lahti. Kõike seda eelarwe arutamise puhul arwesse ei wõeta. Teie räägite ainult eelarwe kõnedes ja wõrdlete teiste riikide eelarweid meie omaga, et mis moodi meie riigi seisukord on, kuid niisugused asjad jätate teie täiesti puutumata, millest õigus ja kohus oleks rääkida. Ükskord peate teie ometi oma maski tagant välja tulema, kuid siamaani olete poolestsaadik veel tema taga. Põhiseaduse paragrahwidest ei maksa rääkimagi hakata, seda meil olemas pole. Ta on ainult paberil, kuid täitmisest ei ole juttugi. Ma ei hakka siin pikemalt aega wiitma, ja ütlen ainult, et kui teie ei paranda mitte tööliste olukorda, siis need kaks posti, mis jäid praegu veel seisma, kistakse tulewasel eelarwel ära.

Juhataja A. Kerem: Järjekorras on sõna rkl. härra Ernits'al. (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koos-

olekut lõpetada, panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) 17 häälega 15 vastu on see ettepanek tagasi lükatud.

W. Ernits (sd.): Eelarwe kohta võib ütelda, et see on walitsuse poliitika peegel. Mina tahaks öelda rohkem, et see ei ole mitte üks walitsuse poliitika, waid terve maa elu üdine kujutus. Siin on paaril puhul öeldud, et wiimasel ajal walitsuse tegewus on tagurpidi läinud. See on muidugi sõna, millel on oma teatud moraalne maik. On etteheited tehtud, et walitsuse poliitika väga paremale poole kiskuda. See on alati, et peale sõda ja rewolutsiooni paremale poole minnakse, mida praegusel nõukogude-Wenemaalgi näeme. See on väga loomulik asi, mille vastu waielda ei saa. Küsimine võib aga selles oila, kui kaugele paremale poole minnakse ja kuhu kohta seisma jäädakse? Mis nüüd Eestisse puutub, siis näib, vähemalt mulle, et väga kaugele paremale poole minna siin ei saa. Selleks on kõige pealt olemas materjaalne takistus. Meie riik seisab koos peajaslikult wäikekodanlastest ja wäikepõllupidajatest. Suurkodanlust on meil wõrdlemisi wähe ja feodaalklassist on ainult riismed järele jäänud, nii et juba üldise koosseisu poolest liiga kaugele paremale poole minna ikka ei saa. Teine wõiks olla küsimus, kui tekiks väljaspool meie riiki reaktsiooni jõud, mis meie peale wõiks mõjuda. Muidugi tekiks siin iseenesest küsimus, missuguseks kujuneb siis meie parempoolsete meeleolu. Kui meile aga väljaspoolt niisugune mõju ei tule, siis ei ole ka nii suurt paremale poole minekut mitte karta, sest selleks on wormaalsed takistused — põhiseadus ja walimisõigus. Wõiks küsida, kuidas see üldise edenemise peale mõjub. Muidugi on selle peale raske wastata, sest ühel rahwaklassil saab olema kergem, teisel raskem. Ühe sõnaga igatahes kindel, et kodanluse käsi hästi saab käima, weel paremini kui praegu. On teada, et suurkodanikkude klass rikas on. Esiawgu oli see rikkaksminemise meetod marodöörimine, mis ka osalt praegu edasi kestab, pärast aga igatahes kaob ja nõnda ütelda kindla äri iseloomu omandab. Kalduwusi on selleks igatahes olemas. Esiawgu oli nõnda ütelda spekulatsioon, kuid nüüd on märgata üldist tõsise töö tõusu ja kaubanduse tõusu. Riigikogu liikmel härra Laidoner'il oli täitsa õigus,

kui ta tähendas, et tööstuse edenemises on tõusu märgata. Peab ütleva, et Eesti iseseiswus on kapitaal ja loomulikult läheb see kapitaal peajaslikult heaks suurkodanlusele ja keskklassile. Nemad tunnewad sellest kõige rohkem materjaalset kasu. Mis aga töölistesse puutub, siis on ikka ja alati kodanlisel klassil tendents neid wõimalikult tagasi rõhuda ja eksploateerida. Muidugi on see sellest, missugune nende wahekord on. Igatahes tuleb see tähele panna, et kus tööliste opositsioon kõwem on, seal suudawad nad rohkem vastu panna. On aga töölisteklassi killustatud, nagu meil, siis wõidab kodanlus, nii et, mis üldse tööliste osaks saada võib, see on ära suurel määral töölisteklassi tugewusest. Praegune parempoolne poliitika on meil selletõttu väga palju arenenud, et meil pahempoolne opositsioon väga nõrk on. Mida kindlamaks ja tugewamaks meie riik läheb, seda suurem lõwiosa tema rikkusest langeb sulle kodanlusele. Wäga huwitaw on, et on olemas siiski andmeid, et Tallinna enamliste tööliste hulgast oleks mõned walimis kokku leppima isegi sotsiaaldemokraatidega, et pahempoolset wastasrinda kõwendada.

Igatahes praegust eelarwet tuleb wõtta kui erakorralist ja niisugusena on muidugi wõimatu oletada, et ta praeguse walitsuse koosseisu juures teisiti võib wälja kujuneda. Siin on wõimalik üksikuid parandusi teha ja teda arwustada. Kõige pealt tahaksin siin walitsusele wõrdlemisi tõsise etteheite teha, et walitsus pole küllalt hoolt pidanud meie riigist moraalse lugupidamise eest ja pole kõiki kahtlase kuulsuse põhjusi katsunud kõrwaldada. Põhjuseks on muidugi üksikud kahtlased isikud, kuid peab meeles pidama, et nende pärast laiendatakse halba kuulsust psüho'oogiliselt walitsuse peale, kes niisuguseid kahtlasi isikuid sallib. Niihästi sise- kui ka wäljamaal saadakse sellest nii aru, et kui rahwas mõnede isikute wõi rühmade kaudu niisuguse kahtlase kuulsusega tuntawaks saab, siis seda ka walitsus sallib ja selles teatawal wiisil süüdi on. Minewal korral puudutasin mina kõike seda riiklise moraali küsimust. Siin tuleks kõige pealt seada üles küsimus, kas riikline moraal tarwilik on. Wõidaks ju wastata, et see tarwilik pole, et otstarb peasa etendab. Kuid siiski on moraalil riigi kohta suur tähtsus. Tegelikult wõiks

ütelda, et igasuguse riiklise moraalsuse mõistete wahekorra oleneb läbisaamine naabririikidega. Moraalse wahekorra raskemale rikkumisele järgneb harilikult sõda. Kui moraalline wahekord riikide wahel puudub, siis ei saa ka nende wahekorda normeerida. Välispoliitika alal on selle moraalsuse wastu meil palju eksitud meie piiritusega spekulatsioonidega. Ma wõiksin selle kohta tuua palju näitusi. Mul on andmeid mitme isiku poolt, millest näha, et meie naabritel selle tõttu õige kibe meeleolu Eesti wastu olemas. Üksikud juhtumised weeretatakse terve Eesti rahwa ja walitsuse peale. Suurtel karskuse koosolekutel igalpool ja isegi Soome parlamendis on sellest juttu olnud. Keegi saadik on seal enesele lubanud niiviisi ütelda, et Soome riigi keeluseaduse kulul elawat keegi naabririiki jne. Mina arwan, et Soomega lähenemine selle all suuresti kannatab, et Eesti poolt on lubatud suuremal hulgal piiritust Soome wedada ja et küllalt ei ole takistusi tehtud selle nähtuse kaotamiseks. (W. Linnamägi (kristl.): Wesi on ju wahel.) Aga sellest weest tahetakse piirituse abil sild üle teha. On isegi tähendatud, et meie riik piirituse alusel seista ja kui Soome rahwas teisel alusel seisab, s. o. karskuse poole hoiab, siis meie wahekorra suurt asja wälja tulla ei wõi. Soome keeluseadusel on rahwa moraalitõhusus suur wäärtus ja Soomes kaebatakse, et kõigist raskustest saaks üle, kui Eesti piiritust sisse ei weetaks. Faktisid wõiks selleks järgmisi ette tuua: 1920 a. oli joomise protokollisid Helsingis umbes 6000 ümber, 1921 aastal aga poole rohkem ja see olla selgesti teada, et see langeb Eesti piirituse arwele. (A. Tupits (põl.): Rootsi punshi on Helsingis igast kohwikust saada. Ka sakslased weawad sinna piiritust.) Kui palju seda meilt wälja weetud, seda ei tea, kuid igatahes kaebatakse selle üle, et Eesti piiritus, mis läheduse tõttu saadawal, wäga palju rahwast demoraliseerib. Soomes on praegu kibe wõitlus moraalsuse tõstmise pärast, kuid madalamal seiswad naabrid tahawad tühjaks teha neid saawutusi, mis seal suure waewaga kätte saadud. Nagu mina ütlesin, riik selle eest ei wastuta. Oli huwitaw eelarwe-komisjonis kuulda, kui rahaministri'e küsimus ette pandi, kuidas mõtleb meie riik takistada piirituse wäljawedu, siis wastas tema otsekoheselt, et riik ei tahagi mitte midagi teha, waid

jätab selle, nagu ta on. Ma arwan, et riik on moraalselt kohustatud seda arwesse wõtma ja ei wõi mitte ebamoraalseid seisukohale asuda. Ajalehtis oli kord teade, et piirituse töösturitele amakse piirituse wäljawedu wabaks. Kas seda wäljawedu registreeritakse wõi ei seda ma ei tea. Olen kuulnud mitmesuguseid teateid, et tolliwalitsus laseb piirituse merele, kuid tolliwalitsust ei huwita, kuhu see piiritus satub. Edasi on huwitaw see, et see registreerimine puudus awaldu selles, et näituseks meie kaubanduse bilans passiiwne on. Palju kaupa läheb niisugusel teel üle piiri, mida registreerida ei saa, ja mis tarwis meil riigi statistika büroo olemas, kui ta oma ülesandeid ei täida. Olen kuulnud neid, kes naerawad meie statistika büroo üle ja ütlewad, kui teie teaks, kui palju wälja läheb, siis imestaksite, aga meie sest kõnelda ei wõi. Olen mitmel pool kuulnud seda juttu sadamkaptenitelt. Kohtades, kus piirituse wedu suurem on, on tekkinud arwamine, et Eesti riik ainult piirituse peal põhjeneb. Petserimaal käies kaebati seal wäga piiripunktide pärast, kus wäga palju sekeldusi, muuseas piirituse pärast, ette tuleb. Seal oli kaebamine wäga tungiw ja nõuti, et piirituse wäljawedu saaks ära kaotatud. Ka on piiripunktid halwa meeleolu sõjawäes wälja kutsunud. Ledishtshe küla juures, kus wenelased üle piiri tulid, löödi isegi wäike lahing. Mil kombel ja kelle korraldusel need punktid on tekkinud, on wäga hästi teada. Nad pidid juba uueks aastaks likwideeritud saama, kuid nähtawasti kestawad nende funktsioonid weel praegugi edasi. Tähendatud punktid ei jäta igatahes head arwamist teatud ametiasutuste suhtes, kes nende likwideerimise asja kiiremini peawad ajama.

Eesti piirituse küsimus ei puuduta mitte ainult Soome-, Wene-, Rootsi- ja Daanimaad, waid isegi Ameerikas on sellest juttu olnud, nagu sellest nende maade ajakirjanduses küllalt sõnumid leidub. Eesti on selle tõttu igatahes mitte kõige paremass kuulsusse sattunud.

Siis loeksin ma Teile weel ette ühe luuletuse, mis Eestile oli pühendatud ja mis 1921 a. Kuopios karskuskongressil ette kant. Eesti keeles kõlab see järgmiselt: (J. Piiskar (is.): „Kas tunned maad, kus woolab wiin?“) Jah, umbes nii.

Aga ka sellest meid kõnelda laskem, Mis on me rinnal küll kõige raskem.

Eesti, me wend, kes sa teisel pool mere,
Sulle me usume hinge pealt mure.
Kuigi meil kodud ja kombedki eri, —
Ühine woolamas südameweri.

Kuigi maa wiljakas sinul, meil kalju —
Ühiseid lugusid muinasaast palju.
Üks oli wägiwald, mis meid on köitnud,
Ühine igatsus rinnus meil loitnud,
Üks oli priiuse walguse püüe,
Kõrgemat, kaunimat! mõlemi hüüe.

Samad meil surweaeg, südametuksed,
Samad siis awanend priiuse ukсед.
Kastis siis kord weel koos wendade weri
Wabaduswõitluse mõõga teri,
Kus meid kahte tundma sai Euroopa wana
Lääne kultuuri eeswõitlejana.

Ikka me wahet käind lahe üle
Igatsus awada wenna süle,
Üksteiselt tuge ja kaitset leida,
Soomesoo pärandust tõsta ja hoida.
Suur oli lootus, mis kumbaski loitis,
Helkiw see hõimude hommik, mis koitis.

Eestimaa wend, taga sinise lahe,
Miks juba wangub usk kindel kahe?
Surma sult ldasse tõrjusime —
Palgaks kas midagi palusime?
Eks siiski loota me tohtinud oleks,
Et sulle kuld kallim meist poleks.

Seda üht siiski wend wellest loodaks,
Et see temale mürki ei joodaks,
Eesti, sa wend kõige kallim ja lähem,
Sinus oleks kahtlend me kõige wähem!
Kas ju kõik usk nüüd endine ära,
Hääbunud hõimude hommiku sära?

Sidemed säilind mis ajaloo käsi,
Nüüd kas ju murduwad tasakesi?
Kas juba lahkuda ühisteel jõuad,
Kas awamerele üksinda sõuad?
Weel kord, oi Eesti, sa mõttes päri:
Kas on kuld wõimsam wõi wenna weri?

Wiinamüük algas Asutawa Kogu päe-
wil. Süüdi ei ole selles mitte Asutaw-
Riigikogu ja Wabariigi Walitsus üksi,
waid süüdi on teatawal määral rah-
was ise.

Nüüd tooksin ma ette, kui palju on piir-
ritust meil produtseeritud. Mul on siin
käepärast üks tabel, mis wäga hästi ära
näitab piirituse kwantumi wähenemist
wõi suurenemist. Siin näeme meie, kui
palju teda enne ja kui palju pärast sõda
produtseeriti. 1913 a., 1914 a. on walmis-
tatud piiritust umbes 350 miljoni kraadi.

1919 a. oli produktsioon õige wäike —
20 miljoni kraadi. Nüüd on kawatsus piir-
ritust 69 miljoni kraadi walmistada. Palju
huwitawam on järgmine tabel: Piirituse
wäljamüük Eestis 1920/1921 a. Siin on...
(wahelhüüe: Kust Teie seda
nii kindlasti teate?) Niipalju
tean, kui palju statistikat olemas on. Mida
olemas ei ole, sellest ei saa kõneleda. Iga-
tahes 1920 a. on wälja müüdnud piiritust
174 miljoni Eesti marga eest, restoraani-
dele on antud 64 miljoni marga eest. Nii
on kodumaal piirituse tarwitamine palju
suuremal määral tõusnud kui wäljawedu.
Riigimajanduses on sellel wäga suur
mõju. (Wahelhüüe: Aga kui
palju salaja wälja weetak-
se?) Seda ei wõi mitte teada. (Wahel-
hüüe: Riik saab 400 marka too-
bist.) Palju see kokku teeb? See summa
peab siin selles summas olema. (T. Kal-
bus (tõer.): Mis waadid need seal
tabelil on? M. Martna (sd.): Ja
püttisid Teie ei seletagi?)
Siin on tabel, mis kuritegewuse tõusu
kujutab. Piirituse müük awati juulikuus
1920 aastal. Enne anti piiritust wäga
wäiksel määral tehniliseks otstarbeks
wälja. Siin on summa wõrdlemist õige
kõrgele tõusnud. See joon siin kujutab
kuritegewust. Nagu näete, tõuseb see
joon. Siin on 44 purjusolekut. (Naer.)
Jaanuarikuus langes see arw allapoole,
aga siin tõuseb ta jälle. (Wahelhüüe:
Kuidas see tuli?) Jaanuarikuus oli
tshekkide wäljaandmine. (J. Lattik
(kristl.): Tähendab, paber sai
wahepeal otsa.) Siin on üldine
kuritegewus. Siin on selgesti näha tõus,
siis langus, siis jälle tõus. (J. Luiga
(tõer.): Kas politseiülema wa-
hetuska siin ei ole mõjunud?
Naer. J. Lattik (kristl.): Las' nae-
rawad, ära lase eksitada.)
Ma wõin siin lähemalt peatada kuritege-
wuse arwustiku juures, mis kriminaalpo-
litseilt saadud. Siin on kuriteod, missugu-
sed erilisel on tõusnud. Rööwimisi on
olnud 1920 a. esimesel poolel, kus keelu-
seadus maksis, 99, teisel poolel 225. (Wa-
heltüüe: Kas need kõik pur-
juspeaga on tehtud? Sise-
minister K. Einbund: Politsei
oli siis nõrk.) See wõib ka olla.
Siis wõin ma weel ette tuua järgmisi
asju. Tapmisi ja rööwimisi on olnud
1920 a. esimesel poolel 68, teisel poolel
116; 1921 a. esimesel poolel on olnud 106
ja teisel poolel 76 juhtumist. Kakelusi on

olnud 1920 a. esimesel poolel 240, teisel poolel 345; 1921 a. esimesel poolel 336 ja teisel poolel 435. Enesetapmisi on olnud 1920 a. esimesel poolel 22, teisel poolel 36, 1921 a. esimesel poolel 47, teisel poolel 67. Wägistamisi on olnud 1920 a. esimesel poolel 13, teisel poolel 25; 1921 a. esimesel poolel 34, teisel poolel 34. Igatahes oleks protsentide arw 1921 a. esimesel poolel 100% ja teisel poolel 246%. Siis kuritegewuse juures tuleb tähendada, et on mõni sort kuritegusid, mis 1921 a. teatas mottes wälja on surnud, näituseks normiwilja andmata jätmise. 1920 a. esimesel poolel oli neid, kes normiwilja andmata jätsid, 1434. 1921 a. teisel poolel neid üldse ei olnud. Omal ajal normiwilja andmata jätmise käis kuritegude hulka. See on küll kuritegewuste hulka wähenanud, aga üldiselt on kuritegewus tõusnud, nii et 43% on kuritegewus tõusnud. Kui aga neid mitte maha arwata, siis umbes 30%, nii et igatahes tõus on wördlemisi suur. Muuseas wõiks esitada wördlewaid teateid selle üle, kui palju Eestis praegu juuakse ja kui palju enne joodi Eestis. See on statistika keskbüroo andmete järele. 1921 a. joodi põletatud wiina 6,9 liitrit inimese kohta aastas. (W a h e l h ü ü d e d: See on ju õige wähe!) See on aga siiski hulga rohkem kui enne. Wenemaal joodi enne 6,2 liitrit iga inimese kohta. Siin on arwesse wõtmata õlu, weinid ja kõik muud. 1901 a. on joodud 5,5 liitrit, 1902 a. — 5,3, 1903 a. — 5,6, 1904 a. 4,8. See oli Eestimaal, Eesti kubermangus ja Liwimaal. (A. Rei (sd.): Aga siis joodi õlut ka kõwasti.) Praegu juuakse õlut ka.

Nüüd ma puudutaksin alkoholi sissetulekut tänawuaastases eelarwes. Piirituse monopolist pidi tulema 1 miljard 111 miljoni ja aktsiisimaksudest 60 miljoni marka, kokku 1 miljard 172 miljoni 144 tuhat marka. See teeks korralistest tuludest 25% ja üldisest eelarwest 21%. Nagu ma tähendasin, langeb raskuspunkt oma joomise peale. Wäljawedu see tähendab wördlemisi wähe, waewalt 12%. (Siseminister K. Einbund: Need andmed ei ole õiged. Wälja weeti palju rohkem. Need andmed tulewad maha matta. Kui nad ajaloosse pääsewad, määrivad meie rahwa ära.)

Nüüd oleks huwitaw waadata, kui palju tõelist tulu sellest meie riigil on ja kui palju kahju ta sünnitab. Seda wõib igatahes muidugi enam-wähem aimata.

Kuna meil igatahes umbes 80% piiritusest kodumaal ära juuakse, siis tuleks ka aktsiiswalitsuse kuludest ja wiinawabrikute kuludest ka 80% selle kanda. Et kuritegewus wähemalt $\frac{1}{3}$ tõusnud on, siis tuleks ka kohtuministeeriumi kuludeks sellest 71 miljoni wangimajade ülewälpdamiseks arwata. (W a h e l h ü ü e: Palju soomlastel on wähenenud?) Selle kohta mul praegu andmeid ei ole. Osalt ka siseministeeriumi politsei peawalitsuse ülespidamine tuleks sellele arwele panna. Töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe on wäikene ja seal wõib ainult üks wäikene osa terwishoiu peawalitsuse kuludest alkoholi arwesse panna. Arwu, mis nüüd alkoholi kahjude katmiseks peaks minema, ei saa kindlasti tõendada, ei ole arwusid käepärast. Kui nüüd piirituse müügi sissetulekut rehendada ühe miljardi peale ja kõiki wäljaminekuid 467 miljoni, siis jääks sealt weel järele 543 miljoni marka, mis riigi eelarwes ette on nähtud. Nii läheks selle kättesaamise kuludeks peaaegu pool ära. Kuid sellega ei ole asi weel lõppenud. Lugu on niisugune, et ei saa ainult riik, waid ka linnad ja maakonnad. Selle kohta katsusin mina teateid saada. Linnade kohta sain järgmised arwud: 1921 a. olid linnade üldised kulud, kõik eelarwed kokku, 269 miljoni. Nendest on trahterimaksu 50 miljoni ja tshekimaksu 64 miljoni, kokku 114 miljoni. Sellega wördlemiseks wõiks tuua kulud: 38 miljoni terwishoiu ja hoolekande kuludeks. Sellest wõrdlusest on näha, et linnad selle juures midagi teeniwad. Linnades on niihästi trahterikui ka tshekimaks selle poolest suurem, et linnades ka maamehed joomas käiwad. Selles mottes eksploateeriwad linnad maainimesi. Mis puutub maakonnawalitsustesse, siis olid 1921 a. üldised tulud 313 miljoni marka tuhandetega. Maakonnawalitsusel ei olnud alkoholist rohkem sissetulekuid, kui ainult trahterimaks ja see oli 5 miljoni 217 tuhat marka. See teeb wälja ainult 2%. Selle juures on rehkendatud töö- ja hoolekande kulusid ja ka terwishoiu kulusid 22 miljoni marka. Maakonnawalitsused saawad selle läbi kahju. Nad kulutawad palju rohkem ära, kui nemad alkoholist saawad. Mis puutub waldadesse, siis ei olnud minul wõimalik ülewaadet saada 1921 a. kohta, ei elanikkude suhtes, kui ka jaanuari 1922 a. ja jaanuari 1921 a. kohta. Igatahes, kui tshekkidemaks teeb 64 miljoni marka wälja, siis ei wõi sellepärast weel oletada,

et see kõik waldade peale langeb, waid osa sellest läheb ka linnadele. Piirituslubadest tuleks keskmiselt 23%. Alamäär oleks 3%, kuna ülemäär oleks 50%. Uksikutest waldadest oleks, näituseks, Laare walla eelarwes 264.000 suurune tulu tshekkidest, tähendab umbes 7%, üldse 10 walla peale kokku umbes 11%, nii et waldade sissetulek piiritusest oleks wõrdiemisi wäike. Kui seda küsimust wõtta laiemalt, mitte ainuüksi riigi eelarwena, waid ka rahwa eelarwena, siis näeme, et riigile jääks üle 543 miljoni, kui sinna juurde weel arwata omawalitsuste 120 miljoni, siis teeks see wälja 664 miljoni puhaskasu. Riigie antakse wälja piirituse eest 1 miljard, sinna juurde weel arwata omawalitsustele 120 miljoni, sinna juurde ka restoraanipidajate kasud, mida nad õlle, likööride ja weinide pealt saawad — meil on praegu 450 alkoholi müügikohta —, siis wõiks rehkendada wähemalt 300 miljoni marka. Nii et nende wäljaminekutega läbi läheks umbes pool 664 miljoni margast kaduma. Kuid ega weel sellega kõik kahjud lõppenud pole. Meil juuakse umbes 4 miljoni toopi aastas ära, siia ühes arwatud ka õlu ja muu juurdewetud alkohol. Et üks toop piiritust, mis ükskõik missuguses osas ära juuakse, ära tarwitada, selleks kulub üks tööpäew ära. Tuleb wälja, et meil läheb umbes 8 miljoni tööpäewa raisku. (Wahelhüüde: Piiritust wõib ju wabal ajal juua.) Waba päewa, kust teie seda wõtate? Mina tean küll ja küll, kuidas tööd tehakse, siis kui juuakse. Waba aega ei ole inimesel üldse mitte, kes tööd teeb. (Wahelhüüded paremalt poolt: Meil on ju ainult 8-tunniline tööpäew.) Igatahes tuleb siin rehkendada terve hulga miljoni tööpäewade raiskuminekuga ja see teeb igatahes mõne hea saja miljoni wälja, mis rahwas töid tegemata jättes kaotab. (Kõneleja seletab tabelit ja wõrdleb äratarwitatud piirituse hulka kuritegewuse tõusuga.) Wõrdlewast tabelist selgub, et 1921 a. jooksul on 1.000 kuritegewuse juhtumist rohkem üles märgitud. Tuhanda wangi aastane toitmine teeks wälja 50 miljoni. Kokku teeks kahjusumma ühes tööpäewadega 1.700 miljoni marka. (Wahelhüüded.) Palju, mis kommunistid räägiwad. Siia juurde peab weel arwama kulud, mida rahwas piirituse eest wälja annab ja ka terwise kaotus. Kõike kokku wõttes näeme ainult kahju. Terwe

hulk rahwa wara teeb majanduslikult kahjulikku ringkaiku. Selle rana eest, mis alkoholi peale ära kulutatakse, wõiks palju tarbeaineid osta. Meie majandus kannatab selle all, kui tarbeaineid mitte ei osteta. Meie produktsioon on wõrdiemisi wäike — 12 miljardi — ja kui midagi ei osteta, siis ei walmistata ka midagi. On wäga rehkendatud, et keeluseaduse mõjul Ameerikas produktsioon 10% tõusnud.

Enne kui edasi minna tahaksin üht asjaolu puudutada. Meil ollakse arwamisel, et joodikuid wõib wabalt juua lasta, öeldakse: „Las' joowad endid surnuks“. Praegu joob $\frac{1}{4}$ terwest rahwast, ja siis peaks suur osa rahwast wälja surema. Kõigil on teada, missugust mõju joomine järeltulewa sugu peale awaldab, ja missuguseid degeneratsiooni tundemärke joodikute lapsed awaldawad. (Siseminister K. Einbund: Kas Prantsuse weiniprowintsid on wälja surnud?) Igatahes — nende elanikkude arw ei tõuse. Öeldakse, see olla igaühe individuaalne asi, kas ta joob wõi ei. Korralik inimene ei joo mitte, kuid meie peame wõtma inimesi kõigi nende wigade ja puudustega ja joomine on üks neist inimlikkudest nõrkustest. See on fakt, mille wastu ei aita ükski teooria. (Wahelhüüded: Kas soomlased joowad. Kas olete purjus soomlast näinud?) Soomlased saawad oma piirituse Eestist ja Saksamaalt.

Nüüd lähen ma terwishoidlise seisukorra juurde. Toon teile faktilisi andmeid, mis terwishoiu peawalitsuse poolt haiguste juhtumiste kohta registreeritud. 1919 aastal oli 275.997 haiguse juhtumist, kuna 1920 aastal 375.288 juhtumist oli. Need ei ole mitte külgehakkawate haiguste juhtumised. Tahaksin eriti peatada närwihaiguste juures. Joomine rikub rohkem kui sõda. Näituseks alanes Saksamaal sõjaajal närwihaigete arw, sest et joomine langes. Kui aga joomine uuesti lahti läks, tõusis närwihaigete arw. Edasi peatan ma suguhaiguste juures. 1919 aastal oli 10.944 juhtumist, kuna 1920 aastal — 17.975 juhtumist oli. Kui seda protsentides arwata, siis oleks 1919 aastal 100% ja 1920 aastal — 164%. Kui palju suguhaigusi alkoholi mõjul saadud, selle kohta annab ülewaate Tartu ülikooli poolt wälja antud prof. Paldrock'i raamat „Ein Beitrag zur Statistik der Geschlechtskrankheiten“. Selle lõpulik kokkuwõte on järgmine: purjuspeaga on saadud 44% tripperi, 47% shankeri. Üldse wõiks tähend-

dada, et kui meie rahwas iga aasta 4 miljoni toopi kiliwti sisse wõtab, siis wõiks see 8 miljoni inimest ära tappa, kui iga isik pool toopi piiritust ühekorraga ära jookse. Wähemal määral juues otsekohe see küll mitte ei tapa, kuid kihwt mõjub alati kahjulikult. Joomise tagajärjel tekib ka hullumeelsus, sest purjusolek on ka ajutine hullumeelsus. (J. Lattik (kristl.): Oige!) Keegi ei saa salata, et meil praegu palju otsekoheseid alkoholikuid on. Kõik nad wõtawad wälja piiritustshekka, sest nad on piirituse joomisega endid nõnda rikkunud, et neile wiin lahja tundub. Ma toon need tabelid ette selle kohta, kes meil joowad ja missuguses wanaduses need joojad on. Siin on mul esiteks tabel elukutsete järele, 73% üldiselt wõttes langeb siin tööliste peale. (Wahelhüüe keskelt: Kus Kägu on? Aga kus on siis adwokaadid?) Eraldi adwokaatide kohta ei ole. (Wahelhüüded: Agakus on Riigikogu liikmed? Missugune parteijoobkõigerohkem?) Arusaadaw on, et siin suur protsent tööliste peale langeb, sest teised joowad niisugustes kohtades, kus neid kätte ei saa. (J. Lattik (kristl.): Aga mis see kõige pikem post seal pildil on?) See tabel käib joojate olekus kinniwõetute kohta wanaduse järele, kõige rohkem on siin 25—30 a. (J. Lattik (kristl.): Mina mõtlesin, et need adwokaadid on. Naer.) Üldiselt wõib ütelda, et inimesed selles eas kõige rohkem joowad, kus neil kõige rohkem jõudu on. Siin on weel üks tabel. Selle peal on joojate olekus kinniwõetud wanaduse ja elukutse järele wõetud. Põllumehi on siin kõige rohkem 40—50 a. wahel. (Siseminister K. Einbund: See on see wana noorus. Naer.) Mina kujutan omale seda asja nii ette, et siis, kui põllumehed õhtul wintis linnast koju sõidawad, siis politsei neid muidugi uulitsalt ära korjab. (T. Kalbus (töer.): Arusaadaw, et wane mad mehed politseikätte langewad, noored mehed on wäledamad, jooksewad eest ära. Naer.) Joodik jooksta ei saa. (J. Lattik (kristl.): Teil on õigus, kuidas nüüd joodik jooksta wõib. See on kõik wale. Naer.) Siin on siis weel üks tabel, kui palju keskealisi iga 1.000 joodiku kohta on. (K. Baars (töer.): Näidake ometi, ma einäinud, pilt läheb kaduma. Naer.)

Siis esitaksin ma weel ühe arwustuse, see käiks 1922 a. jaanuarikuu kohta ja näitab meile, mis mõjul purjutatakse ja juuakse. kokku seatud ka kinniwõetud joodikute kohta. (A. Anderkopp (töer.): Luis-kawad, kes neid küsib). Selle jaoks on eri küsimuslehed. Andmed on wäga huwitawad. 165 juhtumisel on inime ne joonud seltskonna mõjul, s. o. üle 50%. (K. Baars (töer.): See on loomulik, sõbrad kutsuwad kaasa. Naer.) Perekondlistel põhjustel on joonud 11, meelelahutuseks ja lõbuks 51, — nagu näha on seltskonna mõju suurem, — terwise paranduseks 1. (A. Koch (saks.): Kes see oli? Siseminister K. Einbund: No, see üks oli küll naljahammas. Naer.) Juhusliselt on joonud 76. (K. Baars (töer.): Aga pea paranduseks? Naer.) Nii et üldiselt on tõendatud, et seltskond joomise edendamiseks kõige rohkem mõjub.

Meil on mitmel puhul juttu olnud Ameerika keeluseadusest. (A. Tupits (põl.): Kas on praegu seal olemas?) Minge vaatama. (A. Anderkopp (töer.): Paberi peal!) Muidugi tuleb ka osalt seal üle piiri, üldiselt on igatahes keeluseadus praegu maksew ja selle tagajärgede kohta kannan lühikese kokkuwõtte ette. Arestid purjusoleku eest on Ühisriikides langenud 60% wõrra. (H. Koch (saks.): Kust 40% weel wiina sai?) Muidugi terwelt ei ole joomine weel kadunud, kuid keeluseadus aitab kaasa. 37 juhtivat kinnitusseltsi teatawad, et 1921 a. oli kõige terwem kogu maa ajaloo. Esimese kümne kuu kohta on näidatud, et surewus on langenud 9.8 pealt 8.8 peale. Siis wõtame alkoholi wastu wõitlemise kulud. 1921 a. on selleks kulutatud 6.274.250 dollari, selle wastu on aga saadud alkoholi trahwi 57 miljoni. (A. Tupits (põl.): Tähendab, ikkagi joodi, kust muidu trahw tuli?) Niiwiisi tasuwad trahwid alkoholi wastu wõitlemise kulud täiesti ära. Peale selle on ära wõetud 18 miljoni dollari wäärtusline warandus, mida illegaalselt on tarwitatud alkoholiga kauplemiseks, selle hulka on arwatud 600 automobiili, 40 paati, 40 wankrit, 45 hobust, 1 aeroplaan ja siis ladusid ja muid asju... (A. Tupits (põl.): Raadiojaam Kalifornias jne.)... nii et igatahes wõitlust peetakse seal õige tugewasti. Siis lõpuks tähendatakse seal kokkuwõttes, et Ameerikas enne on olnud 20 miljoni joodikut, sellest arwust on praegu

1½ miljoni joodikut, kes juhuslikult joo-
wad, ja 1 miljon wanu joodikuid, kes igal
juhtumisel joowad, kui kätte saavad.
Üldise kokkuwõttes on igatahes näna, et
joomine suuresti on wähenenud. Ioon
mõned näited selle kohta, et joomise
wähenemise tõttu ka haigused on wäne-
nenud. Tuuakse ette New-Jorgi riigi hospi-
dalist, et 1909 a. toodi kliinikusse närwi-
haiguste pärast 10% kõigist haigustest ja
1920 aastal 1,9%. Nii et nende arw 1909
a. oli kokku 561 haiget ja 1920 a. — 122.

Need arwud tõendawad seda, et keelu-
seaduse ajal rahwa terwis palju parem
on. Seda näitawad ka kogemused nendes
riikides, kes sõjaajal alkoholi müüki kit-
sendasid, näituseks Daanimaal ja Saksa-
maal. Daanimaalt on minul praegu käes
broshüür ja seal näidatakse, et Kopenhaa-
genis surewus on 18% langenud.

Selge on see, et kui alkoholi müük
nüüdki ära kaotada suudetakse, et sellel
siis väga head tagajärjed on. (W. Lin-
namägi (kristl.): Kaotame ära!)
Muidugi, seda wõite teie ka warsti näha,
et keeluseadus maksma pannakse. Meele-
olu on igalpool alkoholi wastu, wälja
arwatud ainult Narwa-Jõesuu ja teised pi-
riäärised linnad, kus piiritust wälja wee-
takse ja kus rahwas selle tõttu demorali-
seeritud on.

Tahaksin nüüd ka teisi küsimusi puu-
datada. Kõige pealt juhiksin tähelepanu
selle peale, et rahwasaadikud Grigorjew,
osalt ka Sorokin ja isegi Anderkopp kõne-
lesid, et meil siseministeerium ajawat
ümberrahwustamise poliitikat. Ma tahak-
sin tähendada, et meil ümberrahwusta-
mine Eesti wabariigis sünnib, kuid hoopis
wastupidises sihis, et siseminister mitte
ei aja seda poliitikat, waid et haridusmi-
nisteerium seda lubab. Mina tunnen neid
piiriäärseid maakohti wõrdlemisi hästi ja
mina tean seda, et Setumaal wenestamise
tendents edasi kestab, mis seal ajalooliselt
kujunenud on. Sest ajalugu on nii, et igal-
pool määrab ümberrahwustamise ära see,
missugust keelt üldläbikäimises tarwita-
takse. Setumaal, kus setud enamuses,
pidid nad Wene keele ära õppima ja loo-
mulik, et seal wenenemine arenema hak-
kas, ja et ta õige kaugele arenenud on.
Ma olen ise Isborski wallast läbi käinud
ja järele uurinud, et seal on 19 küla, mis
ennem kindlasti Setu külad olid, sest seda
tõendati mulle mitmes ja mitmes külas,
ja mõnes külas oli ka weel osalt wenesta-
nud, osalt aga puht setusid olemas. See
wenestamise tendents kestab Setu küla-

des ikka weel edasi. Wallawalitsustes
tarwiatakse igalpool Wene keelt ja selle
tõttu on Setumaa üldse rohkem Wene-
kui Eestimaa. Ja sellele wenestamisele
peab muidugi Eesti wabariik wastu astu-
ma ja selleks oli tarwis waldasid ära ja-
tada. Sellele jaotamisele waieldi wastu,
et see ei olla küllalt õiglane ja otstarbe-
kohane. Kuid seda ta just on. Seal olid
maaimatu suured wallad 16.000—18.000
elanikuga, missuguseid väga raske oli
korraldada. Ka nüüd on need wallad
weel 8, — 6 — 5.000 elanikuga. Praegu
on piirid nii aetud, et ühes wallas 5.827
elanikku on, kellest kõik wenelased ja
waewalt mõni eestlane on. Mikitamäe
wallas on palju Wene soost elanikka ja
Sennoe wallas — 5.874 ja Isborskis —
7.747. Nüüd seletawad wenelased kõik
oma asju Wene keeles. (A. Ander-
kopp (töer.): Kaste tahate neile
Wene keele ära keelata?) Ei
taha, ainult lubatagu eestlastele oma asju
Eesti keeles ajada. Olen kuulnud seda, et
seal isegi Eesti preestri wastu agiteeri-
takse. Tähendab, seda ka ei lubata enam,
et Eesti keeles setudele jumalateenistust
peetakse.

Mis nimesesse puutub, siis on minul
andmeid ka selle kohta. Mingisugust sur-
wet nimese wõtmisel ei olnud, meie ei
keelanud neid ei ühede ega teiste nimese
wõtmises. Krjakowi külas, näiteks, oli
üks wenelane, kes endale nimeks wõttis
Suits. Nad wõisid wõtta Läti-, Inglis-,
Saksa- ehk mis keelseid tahes. Nimeta-
tud isik Krjakowist oli Rakwerest naise
wõtnud ja wist sel teel selle sõnaga tutta-
waks saanud. Neil oli ka täieline waba-
dus suurte meeste nimesid wõtta, niisugu-
seid, mida nad omal ajal isegi poolteise
miljoni kuldrubla eestki poleks saanud,
nagu üks nimesedepanijaist tähendas. Nad
wõtsid kõik, mis neile meeldis. Seal on
Trotski ja Judenitsh, Lenin ja Tsaar —
meie lasksime wõtta nimesid, mis nad ise
soowiwad. (Siseminister K. Ein-
bund: Kui palju seal wenelasi
ja eestlasi on?) Kindlat arwu mul ei
ole. Setusid näib olewat üle 18 tuhande,
siis on umbes 3.000 sisemaalt sisseränna-
nud eestlast, 3—4 tuhat lätlast, wenelasi
aga igatahes 35 tuhande ümber. Igatahes
arwan ma, et Setumaa probleemi muidu ei
saa lahendada, kui tuleb Wõrumaast
mõned osad Setumaaga ühendada, juba
sellepärast, et mõni osa Wõrumaast väga
Petseri linna lähedal on. Näiteks, asub
Orawa wald 2½ wersta Petseri linnast

eemal. Igatahes peab niiwiisi seda asja korraldama, et seal demokraatlise korra juures Eesti ja Wene ollus tasakaalus oleks, siis on seal normaalne arenemine wõimalik. Praegu on seal wenelaste käes ülewõim, sest neid on rohkem. Wenelaste käes on paremad koolimajad: Petseri linnas asub Wene algkool toredas majas, Eesti koolil maja ei ole, asub kusagil väga wiltsas türimajas. Ja siis tean ma seda, et terve hulk Eesti lapsi käib praegu Wene koolis, mis kooliseaduses mitte lubatud ei ole. Näiteks, on Motowiilowo kool, kus on üle 70 õpilase, pool setusid ja pool wenelasi. Ja kui ka Eesti kool asutatakse, siis ei anna wallad talle abi, nii et tegelikult kestab seal wenestamine edasi. Iseäralik on see, et Petserimaal praegu paljud külad, millel küll oma setukeelsed nimed on, tegelikult Wene nimele järele hüütakse. Mina arwan, et siin peaks siseministeerium korralduse tegema, et nende külade nimed on need ja need, aga mitte nii, nagu nad Wene ajast saadik ametlikuks nimeks on saanud.

Weel halwem on lugu Ingerimaal, kus kõikide külade jaoks on oma nimed, kuid tegelikult tarwitatakse wenekeelseid nimesid. Alles külasse minnes kuuled, et tal koguni teistsugune nimi on, kui ametlikus keeles. On niisuguseid kohti, näiteks teatawas külas, kus Wene kool 60 aastat töötanud on. Seal elab 500 elanikku, neist kõigest 17 wenelast. Lastega kodus on Wene keelt kõneldud, et neil koolis kergem oleks õppida ja aja jooksul on asi niisuguseks kujunenud, et lapsed oskawad ainult Wene keelt, kuna aga wanemad inimesed ka Ingeri keelt mõistawad. Seal tuleb nüüd niisugune imelik nähtus ilmsiks, et koolis nõutakse wenekeelset õpetust sellepärast, et lapsed ei oska muud keelt; lapsed aga mõistawad ainult Wene keelt sellepärast, et kooli mõjul Wene keel on koduseks keeleks saanud, ja nii oleme seal nõiaringi sattunud. Tuli ka niisuguseid juhtumisi ette, kus meie inimeste üle järele pärides, wastuse saime: „Russki, negramotnõi“, kuid koha peale minnes selgus, et nimetatud isik oli ingerlane, mõistis Soome ja Eesti keelt lugeda ja kirjutada. Tähendab, kes Wene keelt ei mõista, on „negramotnõi“ Naroowa wallawalitsuse arwates.

Siis tahaks weel puudutada haridusministeeriumi ala. See on praegu igatahes jaataw nähtus, mis ma sealtpoolt kuulda olen saanud, et tulewikus kawatsetakse wähemalt mõnes keskkoolis Kreeka keelt

sisse wiia. See on minu arwates väga tarwilik asi. Meil oleks tingimata koole waja, kus ka Kreeka keelt õpetatakse, sest on olemas õpeaineid, mida ilma Kreeka keeleta hästi õpetada ei saa.

Ma tahaksin wähe puudutada ka noorsoo küsimust. See on nüüd kõige keerulisem küsimus ja on ka osalt õige, et meie noorsugu nii väga korras ei ole. On õige, et Wiljandis noorsugu rumalust teinud on, kuid sellest tehakse liig suuri järeldusi ja seletatakse asja hoopis teisiti ja seatakse seda asja kuidagi ühendusse mõtteliste wooludega. On igal ühel teada, et meil joomine üldse suur on ning ka noorsoo juures väga laialt maad wõtnud. Kuid mina arwan, et selle juures peaks wanu niisamasuguse mõõdupuuga mõõtma, kui noorigi. Muidugi noortelt peab nõudma, et nad korralikumad oleks, kuid wanadelt peab sedasama nõudma, ja mul on andmed selleks, et meie wabaduspäewa pühitsemine sugugi ilusam ei olnud, kui see lugu Wiljandiski. Nõnda on selle üle kaebtusi tulnud Haapsalust. Niisamasuguseid kirju on ka Rakwerest. Nii et ühelt poolt pannakse koolinoorsoole arwesse, et nad lollusi teewad lihtsalt joomise tõttu, teiselt poolt on aga ka fakt see, et kommunistid meie koolinoorsoo hulgas oma noota katsuwad wälja heita. Kuid kurb nähtus on see, et kommunisti ka nendele arwesse pannakse, kes kommunistid mitte ei ole ja on sunnitud põranda alla ka need minema, kes mitte kommunistid pole. (J. P i s k a r (is.): See on ju w a n a a s i.) Eesti wabariigis ei peaks aga seda mitte olema. Siin kõneles Riigikogu liige härra Lattik väga palju, kuidas meie koolipoissa kaswatatakse, et kooliõpetajad tõendawad koolinoisile, et sa oled suur mees ja pead ennast ise arendama. See on täieliselt liialdamine. Asi pole mitte nii ja seda asja tehakse üldse keerulisemaks kui ta tõeroolest on.

Paljuid eriküsimusi wõiks puudutada II lugemisel, kuid ühte asja tahaks ma weel puudutada ja see on kawatsetaw Eesti-Prantsuse kaubaleping, mille wastu palju on protesteeritud. Ma wõiksin teile protesteerijate nimekirja ette lugeda ja minul on andmeid selle kohta, et protesti awaldatud on 60 seltsi ja 60 koosoleku poolt. Kus on iganes sellest kõnet olnud, kõik on selle wastu. Ma wõiksin teile kõik need protestid ette lugeda. (A. T u p i t s (nõl.): Need on kõik ühe ja sama tekstiga!) See ei ole tähtis, missugune tekst see on.

Üldise seisukoha selle eelarwe kohta on minu rühm juba awaldanud, nii et minul seda enam tarwis teha pole.

(Hüüded: Lõpetada!)

13. Järgmise Juhataja **A. Kerem:**
koosoleku Ettepanek on tehtud koos-
aja kindlaks- olekut lõpetada. Selle ette-
määramine. paneku wastu ei waielda.

Loen ettepaneku wastu-
wõetuks.

Järgmine koosolek on juhatuse otsuse põhjal homme kell 5 p. l. Päewakord on täna välja jagatud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.20 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem.**

Abisekretäär **W. Pezold.**